

COPYING, COPY-EDITING, EDITING AND RECOLLATING THREE CHRYSOSTOMIAN LENTEN HOMILIES IN SLAVONIC

MARIA SPASOVA, WILLIAM R. VEDER

This study reexamines the fragments of a 13th c. Bulgarian homiliary in the collection of V.I. Grigorovič (*G* = *SK* 389–390¹): 2 parchment bifolia *in-quarto*, written in small uncials, containing parts of the Slavonic translation of three Chrysostomian² Lenten homilies, viz. *In annuntiationem Deiparæ* (end: fragment 18.I, f.1–v), *In ramos palmarum* (beginning: *ibidem*, f.1v–2v) and *De proditione Iudæ* (final part: fragment 18.II, f.1–2v). Lavrov 1895 published their text with a brief description and a juxtaposition with the codd. *Clozianus* (*C*) and *Suprasliensis* (*S*), but without any attempt to determine their place in the textual tradition. Our reexamination widens the scope of comparisons to include the 12–13th c. Russian *Uspenskij sbornik* (*U*) and the 14th c. Bulgarian *Germanov sbornik* (*Ge*) and Serbian *Mihanović Homiliary* (*M*). Our aim is to establish, first, whether the versions of the Slavonic text represent a single translation (as surmised by Lunt 1983) or multiple translations; if the former is the case, what caused the changes intervened before and in the extant MSS (11th–14th c.); and finally, whether there is evidence to date and localise these changes.

We present both the Greek text and the Slavonic versions in lineated collations, imposing for reference an arbitrary division into verses and marking presumable editorial cuts by <...>. The Greek texts γ and γ^1 are edited by Mario Capaldo in Zaimov 1982–83, γ^2 is edited by Dostál 1959; brackets [] mark readings taken from their *apparatus criticus*, three points mark portions of the text without correspondence in Slavonic. The line marked *x* (below the Greek, in a fairly explicit Cyrillic orthography³ without abbreviations) explicits our hypotheses as to the readings underlying the Slavic versions that follow. In the Slavonic versions, verified against their photographic reproductions, hyphens - mark obliterations.

¹ Grigorovič bought the fragments in 1847 at Leipzig from A. Bogoev–Bogorov, who had acquired them on the Balkans (*SK* p.323). We thank the Manuscript Department of the Russian State Library at Moscow for their photographs.

² We use this vague term because their authenticity is not beyond dispute (cf. *CPG*).

³ The same orthography is used in discussing the meaning and syntactic function of readings.

1 In annuntiationem Deiparæ CPG 4628⁴

G and *S* were juxtaposed by Lavrov 1895; *S*, *Ge* and *M* were compared separately (cf. the studies cited by Mirčeva 2006: 161–166). *M* unfortunately has a defect after f.20, depriving the homily of its end, and cannot be directly compared to *G*.

1:1

γ ἀνώτερόν ἐστὶν τῶν νόμων τῆς φύσεως,

x вѣише то кестъ закона тѣлеснаго

S вѣише того кестъ закона тѣлеснаго

G вѣише то естъ закона тѣлеснаго

Ge вѣише то естъ закона тѣлеснаго

2

γ καὶ τῆν σὺν ἐπαγγέλῃ τῇ παιδὶ παρουσίαν.

x и твоє заповѣдаєши отроковици пришествие

S ἢ твоє заповѣдаєши отроковици пришествие

G ἢ твоє заповѣдаєши отроковици пришествие

Ge ἢ твоє заповѣдаєши отроковици пришествие

3

γ Οὐρανοῦ καὶ γῆς οὐ χωρεῖ σε τὰ πέρατα, δέσποτα,

x небеснии и земнии коньци не вѣмѣтатъ тебе владѣико

S небесѣтїи ἢ земѣтїи конѣци не вѣмѣтатъ тебе владѣико

G нѣнзи ἢ земнзи конѣци не вѣмѣтатъ тебе влѣико

Ge нѣнїи ἢ земнїи конѣци не вѣмѣтатъ тебе влѣико

γ καὶ πῶς σε χωρήσει μήτρα παρθενική;

x το κακο τὰ вѣмѣтитъ υρѣво дѣвиче

S το κακο τὰ вѣмѣтитъ υρѣво дѣвиче

G το κακο τὰ вѣмѣтитъ υρѣво дѣचे

Ge τὸ κακο τὰ вѣмѣтитъ υρѣво дѣचे

4

γ Καὶ ὁ Δεσπότης φησὶ πρὸς τὸν ἄγγελον· Πῶς με ἐχώρησεν ἡ σκηνὴ τοῦ Ἀβραάμ;

x владѣика же пакъзи сатъ къ ангелу· το каκο ма вѣмѣсти стѣнь авраамля

S владѣика же пакъзи рече ангелу· το каκο ма вѣмѣсти стѣнь авраамля

G влѣика же пакъзи рѣ· къ ἀγγλου· το каκο ма вѣмѣсти стѣнь авραάμλѣ

Ge влѣика же пакъї рече къ ἀγγλѣ· τὸ каκο μά вѣмѣсти стѣнь авραάμλѣ

5

γ Ὁ ἄγγελος φησὶν· Ἐπειδὴ εἶχε τῆς φιλοξενίας τὸ πέλαγος. Εἶτα...

Δέσποτα, ἐκεῖ

x ангелъ сатъ· имѣже страннолюбию имѣаше пачинѣ· пакъзи тоу· владѣико

⁴ Location of this text: *S* (ch. 20) – f.250:6–251:30, *G* – fragment 18.I, f.1–v, *Ge* – f.159–160v.

- S ἀγγελὺς ῥεγε· ἰμ'же στρανнолюβινῶ ἰμ'βаше пжчинж· пакзи του βλαδζικο·
 G ἰ ἀγγλζ ρε̇ ἰмже στραν'нолюбина ἰμ'βаше пжчинж·: Пакзи же του βλ̇κο
 Ge ἀγγλζ ρεγε· ἰмже ἰ στραν'нолюβινᾶ ἰμ'βаше пжчинж пакы же т'δ βλ̇κο
- γ ὤφθης τῷ πατριάρχῃ ἐν τῇ παροδίῳ σκηνῇ καὶ παρέδραμες ὁ τὰ πάντα πληρῶν.
- x іавль сѧ патриархочу вѣ припжтѣнѣи сѣни· мимойде· вѣсѣѣскаѧ испльниѧѧ·
 S іавль сѧ патриархови вѣ припжтѣнѣи сѣни· мимойде· вѣсѣѣскаѧ іспльниѧѧ· ἰ
 G іавль сѧ патриархови· вѣ припжтѣнѣи сѣни· мимойде· вѣсѣѣскаѧ іспльнѣнѣи·
 Ge іавль сѧ патриархомъ· вѣ припжтѣнѣи сѣни· мимойде· вѣсѣѣскаѧ іспльнѣнѣи·
- 6
- γ Πῶς ἐνέγκῃ ἡ Μαρία τὸ πῦρ τῆς θεότητος; Ὁ θρόνος σου φλέγεται
 x како понесетъ марина огнь божества твоего· прѣстолъ твои палитъ·
 S како понесетъ марина огнь божества твоего· прѣстолъ твои политъ
 G како поноситъ марина ѡгнь бжства твоего· прѣстолъ твои палаетъ
 Ge κακό носитъ марина ѡгнь бжтва твоего· прѣстолъ твои палаετъ
- γ τῇ αἴγλῃ περιλαμπόμενος, καὶ σὲ δύναται φέρειν ἀκαταπλήκτως ἡ παρθένος;
- x зारेѣ свѣта сѧ· и тебе ли можетъ понести оужасьнаѧ дѣва·
 S зारेѣ свѣта сѧ· ἰ та ли можетъ понести· оужасьна дѣвица·
 G зारेѣ сѣвтѧ сѧ· ἰ тебе ли можетъ поносити оужаснаѧ дѣв·
 Ge зारेѣ сѣфтѧ сѧ· ἰ тебе ли можетъ понести оужаснаѧ дѣвѧ·
- 7
- γ Ὁ Δεσπότης ἔφη πρὸς τὸν ἄγγελον· Ναὶ μὲν, εἰ ἔβλαψε τὸ πῦρ ἐν ἐρήμῳ
 x владзика же сатъ къ немочу· ии· аще сѣтвори пакостъ огнь вѣ поустѣини
 S владзика же ρεγε къ немочу· еи· аште сѣтвори пакостъ огнь вѣ поустѣини
 G βλ̇ка же ρε̇ къ немочу· еи· аще сѣтвори пак̇· стъ (*stricken*) ѡгнь вѣ поустѣини
 Ge βλ̇ка же ρεγε· к̇ немочу· еи· аще сѣтвори пакостъ ѡгнь вѣ поустѣини
- γ τὴν βάτον, βλάψει πάντως καὶ Μαρίαν ἡ ἐμὴ παρουσία·
 x кжпинѣ· то и мари сѣтворитъ пакостъ пришествие мое·
 S кжпинѣ· то ἰ мари сѣтворитъ пакостъ пришествие мое·
 G кжпинѣ· то мари сѣтворитъ пакостъ· пришествие мое·
 Ge кжпинѣ· то ἰ мари сѣтворитъ пакостъ пришествіе мое·
- 8
- γ εἰ δὲ ἐκεῖνο τὸ πῦρ τὸ σκιογραφήσαν τὴν τοῦ θεϊκοῦ πυρὸς ἐξ οὐρανοῦ τὴν παρουσίαν,
 x аще ли же тъ огнь· сѣвнопсавзи сѣ неесе пришествие божию огни·
 S аште ли же тъ огнь· сѣвнѣ ψавзи· сѣ неесе пришествие божиѧ огни·
 G аще ли же тъ ѡгнь· сѣвнѣ псавзи с̇ нѣс̇· пришествие бжиа ѡгнѣ
 Ge аще же ли т'δ ѡгнь сѣвнѣ писави·· сѣ нѣсѣ пришествие· бжиа ѡгни·
- γ ἥρδευσε μέντοι τὴν βάτον, οὐ κατέθλεξε δέ·
 x напон же кжпинж· не опали же·

S $\text{на}^{\text{п}^{\text{о}}}$ ѣ же кѣпинѣ не ѡпали·

G $\text{на}^{\text{п}^{\text{о}}}$ и же кѣпинѣ не ѡпали же·

Ge $\text{на}^{\text{п}^{\text{о}}}$ и же кѣпинѣ не ѡпали же·

9

γ τί ἂν εἶποις περὶ τῆς ἀληθείας, οὐκ ἐν πυρὶ φλογός, ἀλλ' ἐν σχήματι ὑετοῦ καταβαινούσης;

x $\text{ѡ}^{\text{т}}\text{о} \text{о}^{\text{у}}\text{б}^{\text{о}}$ речеши о рѣснотѣ· не вѣ огньнѣ пламени· нѣ вѣ овразѣ дѣждевѣ сѣхѡдаши·

S $\text{ѡ}^{\text{т}}\text{о} \text{о}^{\text{у}}\text{б}^{\text{о}}$ речеши ѡ правдѣ· не вѣ ѡгньнѣ пламени· нѣ вѣ ѡвразѣ дѣждевѣ сѣхѡдаштин·

G $\text{ѡ}^{\text{т}}\text{о} \text{о}^{\text{у}}\text{б}^{\text{о}}$ рѣши ѡ истинѣ· не вѣ ѡгньнѣ пламени нѣ вѣ ѡвразѣ дѣжевѣ сѣхѡдаши·

Ge $\text{ѡ}^{\text{т}}\text{о}$ же речеши ѡ истинѣ· не вѣ огньнѣ пламени· нѣ вѣ ѡвразѣ дѣждевѣ сѣхѡдаши·

10

γ Τότε λοιπὸν ὁ ἄγγελος ἐξεπλήρου τὸ προσταχθὲν αὐτῷ· καὶ πρὸς τὴν παρθένον εἰσελθὼν πρὸς αὐτὴν ἐβόησε λέγων·

x тогда же аγγελъ сѣкѡньѡвадаше повелѣноѣ ѣмоу· и кѣ дѣвѣ вѣшьдѣ· вѣзѣпи кѣ неи· глѡгола·

S тѣгда же аγγελъ сѣкѡньѡва повелѣниѣ ѣго· ѣ кѣ дѣвици вѣшьдѣ вѣзѣпи глѡгола·

G тогда же аглъ сѣкѡньѡвадаше повелѣноѣ ѣмоу· ѣ кѣ дѣвѣ вѣшедѣ вѣзѣпи кѣ неи глѡ·

Ge тогда же аглъ сѣкѡньѡвадаше повелѣнѣ ѣмѣ· ѣ кѣ девѣи вѣшедѣ вѣзѣпи глѡ кѣ неи·

II Lk 1:28⁵

γ Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.

x радѡуи сѡ· ѡбравѡванаѣ· гѡспѡдѣ сѣ товоѣ·

S Радѡуи сѡ ѡбравѡванаѣ гѡспѡдѣ сѣ товоѣ·

G Рѡуи вѣзравѡванѣ гѡ с товоѣ·

Ge рѡуи сѡ вѣзравѡванѣ гѡ с товоѣ·

12

γ Οὐκ ἔτι ὁ διάβολος κατὰ σοῦ· ὅπου γὰρ τὸ πρῶτον ἔτρωσεν ὁ πολέμος,

x ѡже ти неприаѣне не ѡдѡблѡѣтѣ· ѣдеже во прѣвѣне сѣпѡстѡтѣ положи бранѣ·

S ѡже ти неприаѣне не ѡдѡбѡѣѣтѣ· ѣдеже во прѣвѣне сѣпѡстѡтѣ бранѣ положи·

⁵ In this quotation (repeated 15 17) *S* reads $\text{ѡ}^{\text{б}}\text{р}^{\text{а}}\text{д}^{\text{о}}\text{в}^{\text{а}}\text{н}^{\text{а}}\text{ѣ}$ vs. *GGe* $\text{в}^{\text{з}}\text{р}^{\text{а}}\text{д}^{\text{о}}\text{в}^{\text{а}}\text{н}^{\text{ѣ}}\text{н}^{\text{а}}\text{ѣ}$. Although the oldest Gospel witnesses read $\text{в}^{\text{л}}\text{а}^{\text{г}}\text{о}^{\text{д}}\text{ѣ}^{\text{т}}\text{н}^{\text{а}}\text{ѣ}$ (*Zogr As*, $\text{в}^{\text{л}}\text{а}^{\text{г}}\text{о}^{\text{д}}\text{а}^{\text{т}}\text{н}^{\text{а}}\text{ѣ}$ *Mar*), $\text{ѡ}^{\text{б}}\text{р}^{\text{а}}\text{д}^{\text{о}}\text{в}^{\text{а}}\text{н}^{\text{ѣ}}\text{н}^{\text{а}}\text{ѣ}$ is well attested, e.g. by the *Ivan–Alexander Gospels* of 1355–56 (f.139), the *Čudov New Testament* (before 1378), the *Oxford Gospels* of 1429 (f.154), the *Gennadius Bible* of 1499 and the *Ostrog Bible* of 1581. In this translation, $\text{ѡ}^{\text{б}}\text{р}^{\text{а}}\text{д}^{\text{о}}\text{в}^{\text{а}}\text{н}^{\text{а}}\text{ѣ}$ is surely primary to $\text{в}^{\text{з}}\text{р}^{\text{а}}\text{д}^{\text{о}}\text{в}^{\text{а}}\text{н}^{\text{ѣ}}\text{н}^{\text{а}}\text{ѣ}$: the probability of the inverse substitution is negligible, the prefix *vz-* outnumbering *ob-* by almost 20:1 (compare *SSS* 136 and 396); note also the concomitant addition of the adjective suffix *-нѣ-*.

G οὐδέ τι неприаζήν не οὐδελβέτῃ· ἴδεже во прѣвѣ сппостатѣ брань положи·
Ge οὐδέ τι неприаζήν не ѡдоблвѣтῃ· ἴδεже во сппостатѣ прѣвѣ положи брань·

γ ἐκεῖ πρῶτον ὁ ἰατρὸς τὴν ἔμπλαστρον ἐπιτίθησιν·

x τοῦ прѣвѣе वाली प्लास्त्रिर् प्रिलागार्हेतῃ·

S τοῦ прѣвѣе врачъ вѣлике прилагार्हेтῃ·

G τοῦ прѣвѣе वाली प्लास्त्रिर् प्रिलागार्हेतῃ·

Ge τοῦ прѣвѣе वाली प्ला

13

γ ὅθεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξόδου ὁ θάνατος ἔσχεν, ἐκεῖδεν ἡ ζωὴ τὴν εἴσοδον τῆς ζωῆς ἐτεκτήνατο.

x ѿдоу же наѡатѣкъ исходѣнъ сѣмръть имѣ· тѣдоу же животῃ вѣходѣ животѣнзи сѣтвори·

S ѿдоу же наѡатѣка исходѣ сѣмръть имѣ· тѣдоу же животῃ вѣходѣ животѣнзи сѣтвори·

G ἡ ᾤδѣ же наѡатѣка· исходѣ сѣмрътῃ имѣ· тѣдоу же животῃ вѣходитῃ· животнзи сѣтвори·

Ge ка· ἡ исχῶ сѣмῃрть имѣ· тѣдоу же животῃ вѣхῶ животнзи сѣтвори·

14

γ Διὰ γυναικὸς βρῦει τὰ φαῦλα, διὰ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρείττονα.

x женоѿ вѣздрастѣ зѣлаѣ· и женоѿ истѣкаѿтῃ лѡуѣшаѣ·

S женоѿ вѣзῃдрасте зѣлоѣ· ἡ женоѿ истѣкаѿтῃ лѡуѣшаѣ·

G женоѿ вѣздрастѣ зѣла· ἡ женоѿ истѣкаѿтῃ лѡуѣшаѣ·

Ge женоѿ вѣздрастѡшѣ зѣла· ἡ женоѿ истѣкаѿтῃ лѡуѣшаѣ·

15 Lk 1:28

γ Χαῖρε, κεχαριτωμένη·

x радоуи са· обрѣдованаѣ·

S радоуи са обрѣдованаѣ·

G рѣуи са вѣздрѡванῃѣ

Ge рѣуи са вѣздрѡванῃѣ

16

γ μὴ αἰσχύνου ὡς αἰτία καταδίκης·

x не срамлѣи са· ꙗко повинна сѣци ѡспѣдению·

S не срамлѣи са ꙗко повинна сѣшти ѡспѣдению·

G не срамлѣи са· ꙗко повинῃна сѣци ѡспѣдению·

Ge не срамлѣи са ꙗко повинῃна сѣци ѡспѣдению·

γ μήτηρ γὰρ τοῦ καταδικάσαντος χάριτι γίνη·

x мати во блѣгѡдѣтиѿ вѣваѣши ѡспѣдѣшоуѣмоу·

S мати во блѣгѡдѣтиѿ вѣваѣши ѡспѣденоуѣмоу·

G мати блѣтῃ вѣваѣши ѡспѣѣшоуѣмоу·

Ge мати блѣтῃ вѣваѣши ѡспѣѣшоуѣмоу·

17 Lk 1:28

- γ Χαῖρε, κεχαριτωμένη... τοῦ χηρεύσαντος κόσμου νυμφοτόκε ἀμίαντε·
 x ραдоуи са· обрaдoвaнaтa нeвѣcтo· и ρoдитeльницe чистaтa· зaпoуcтѣвzшoуeмoу
 вcεeмoу мiρoу·
 S ρaдоуи са обрaдoвaнaтa нeвѣcтo· и ρoдитeльницe чистa· зaпoуcтѣвzшoуoӯmоу
 вcεeмoу мiρoу·
 G ράυι са вzρaдoвaн'нaα нeвѣcтo· и ρoдитeлницe ч'ιτaα· зaпoуcтѣвzшoν̄mоу вcεeмoу
 мiρoу·
 Ge ράυι са вzρaдoвaн'нaα нeвѣcтo· и ρoдитeлницe ч'ιτaα· зaп'δcтѣвzшoν̄mоу вzεeмoу
 мiρoу·

18

- γ Χαῖρε, ἡ ἐν μήτρᾳ τὸν τῆς μητρὸς βυθίσασα θάνατον·
 x ρaдоуи са· пoгpжзъшнa вz чpѣвѣ cъмpѣть мaтepьнѣ.
 S ρaдоуи са пoгpжзъшнa вѣ чpѣвѣ cѣмpѣтѣ мaтepьнѣ·
 G ράυι са пoгpжзъшнa вz чpѣвѣ cъмpѣтѣ мaтepнѣ·
 Ge ράυι са пoгpжзъшнa вz чpѣвѣ cъмpѣтѣ м'тpнa·

19

- γ χαῖρε, ὁ ἔμψυχος ναὸς τοῦ Θεοῦ·
 x ρaдоуи са· дoушeвzнzии xpaмe бoжии·
 S ρaдоуи са дoушeвzнzиi xpaмe бoжii·
 G ράυι са вzишнii xpaмe б'жii·
 Ge ράυι са д'шeвнiiи xpaмe б'жii·

20

- γ χαῖρε, οὐρανοῦ καὶ γῆς ἰσόροπον οἴκημα·
 x ρaдоуи са· oбщeнe жилищe нeбeси и зeмлi·
 S ρaдоуи са oбъштeнe жилищтe· нeбeси и зeми·
 G ράυι са ѡбщeнe жилищe· нѣбe и зeмлa·
 Ge ράυι са ѡбщeнѣ жилищe нѣбe и зeмлa·

21

- γ χαῖρε, τῆς ἀχωρήτου φύσεως χωρίον εὐρύχωρον·
 x ρaдоуи са· нeрaзлжчънaгo кeстъcтвa мѣcтo пpocтpанoнe·
 S ρaдоуи са нeрaзлжчънaгo кeстъcтвa мѣcтo пpocтpанoнe·
 G ράυι са нeрaзлжчънaгo· eстъcтвa мѣcтo пpocтpан'нoнe·
 Ge ράυι са нeрaзлжчънaгo· eстъcтвa мѣcтo пpocтpан'нoнe·

22

- γ Ἄλλὰ τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐπέση τοῖς ἀσθενοῦσιν ὁ ἰατρός,
 x cиmз oубo тaкo cпщeмz· пpидe бoлaциимz бaлии·
 S cиmз oубo тaкo cпштeмz· пpидe кz бoлaштiiимz вpачъ·
 G cиmз oубo тaкo cпщeмz· пpидe кz бoлaциимz бaлии·
 Ge cиm же тaкo cпщeмz· пpидe кz бoлaциiiимz бaлии·

23 Rom 2:29, Mal 4:2

- γ τοῖς ἐν σκότει καθήμενοις ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἐπεφάνη,
 x cѣдaциимz вz тьмѣ cлзньцe пpавъдьнoнe ѡви са·

S сѣдаштинѣмъ вѣ тѣмѣ слѣньце правѣднѣиѣ ѡви са·

G сѣдацимъ вѣ тѣмѣ слѣнце праведноѣ ѡви са·

Ge сѣдциимъ вѣ тѣмѣ слѣце праведноѣ ѡви са

24

γ τοῖς χειμαζομένοις ἢ ἄγκυρα καὶ ὁ ἀκύμαντος λιμήν,

x вѣлажциимъ са днѣкѣра и невѣлѣнажѣще са пристанице непрѣмѣнно·

S вѣлѣнажѣштинѣмъ ѡтѣшике· ѡ невѣлѣнажѣтѣе са пристаниште· непрѣмѣнно·

G вѣлажцим са д--ирѣ· ѡ невѣлажѣще са пристанице непрѣмѣнно·

Ge вѣлажциимъ са днѣкирѣ· ѡ невѣлажцимъ са пристанице· непрѣмѣнно

25

γ τοῖς ἀδιάλλακτα μισομένοις δούλοις ὁ πρέσβυς ἐτέχθη,

x ненавидѣциимъ рабомъ ѡтѣнѣдѣ ходалаи роди са·

S ненавидѣштинѣмъ рабомъ ѡтѣнѣдѣ ходалаи роди са·

G ненавидѣцимъ рабомъ· ѡтѣнѣдѣ ходалаи роди са·

Ge ненавидѣциимъ рабон· ѡнѣдѣ ходалаи роди са·

γ καὶ τῆς εἰρήνης ὁ σύνδεσμος, τοῖς αἰχμαλώτοις δούλοις ὁ λυτρωτής,

x и мироу сѣжѣзѣ· плѣненциимъ рабомъ ѡзбавитель·

S ѡ мироу сѣжѣзѣ· плѣненциимъ рабомъ ѡзбавитель·

G ѡ мироу сѣжѣзѣ· плѣненциимъ рабомъ ѡзбавитель·

Ge ѡ мирѣ сѣжѣзѣ· плѣнѣнѣциимъ рабомъ ѡзбавитель·

26

γ ἐπεδήμησε τοῖς πολεμουμένοις ἢ κραταιὰ τῆς ἀγάπης σκέπη.

x приде ворѣжциимъ са ѡубѣви крѣпѣзѣ покровѣ·

S приде ворѣжштинѣмъ сѣ ѡубѣвѣиѣ крѣпѣзѣ покровѣ·

G приде ворѣжцимъ са· ѡубовѣиѣ крѣпокѣ покровѣ·

Ge приде ворѣжцимъ са

27 Eph 2:14

γ Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν· ἧς γένοιτο διὰ παντὸς ἀπολαύειν ἡμᾶς

x тѣ во естѣ мирѣ нашѣ· ѣмоуѣ сѣподовимъ са наслаждати са вѣсѣгда·

S тѣ во естѣ мирѣ нашѣ· ѣмоуѣ сѣподовимъ са· наслаждати са вѣсѣгда·

G тѣ во естѣ мирѣ нашѣ· ѣмоуѣ спѣвимъ· наслаждати са вѣсѣгда·

Ge наслаждати са вѣсѣгда.

28

γ χάριτι αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ... ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

x благодѣтиѣ самого христа· ѣмоуѣ слава и дрѣжава вѣ вѣкѣи вѣкомъ· аминѣ·

S благодѣтѣиѣ самого христоса· ѣмоуѣ слава ѡ дрѣжава· вѣ вѣкѣи вѣкомъ· аминѣ·

G влѣтѣиѣ самого хѣ· ѣмоуѣ слава ѡ дрѣжава вѣ вѣкѣи вѣкомъ· аминѣ·

Ge влѣтѣиѣ самоѣго хѣ· ѣмѣже слава ѡ дрѣжава· вѣ вѣкѣи вѣкомъ аминѣ + ~

Homily 1 is presented by the witnesses in two versions, marked by mutually exclusive features:

The *S* version features 1 то → того, 3 небесънии, земьнии → небесъстии, земьстии, 4 отъ къ, 6 тебе → та, 6 10 дѣва → дѣвица, 8 отъ же, 9 рѣсотѣ → правдѣ, съходаци → съходации, 10 съконьѣвааше → съконьѣ, ѿмоу → ѿго, отъ къ неи, 12 22 балли → врачѣ, 12 пластѣрь → бѣлине, 14 въздрастѣ → възрасте, зълаѣ → зълоѣ, 17 осѣждьшоуѿмоу → осѣжденоуѿмоу, 24 възлѣѣциимъ са → възлѣѣциимъ, анъквѣра → отишине, 27 христа → христоса.

The *GGe* version features 5 страньнолюбию → страньнолюбива, пакъзи + же, 6 понесетѣ → поноситѣ, палитѣ → паллетѣ, 9 рѣсотѣ → истинѣ; 11 15 17 обрадованаѣ → възрадованаѣ, 13 add и, 20 небеси и земли → небесе и земля, 26 борѣциимъ → борациимъ.

Both versions deviate from the lexical and morphosyntactic standard we set: 4 5 стѣнь → сѣнь, 5 7 сатѣ → рече, 5 исплѣнаѣ + и, 8 стѣнопьсавзи → стѣнь пьсавзи, божию → божиѣ, 13 начатѣкъ → начатѣка, исходьнѣ → исходѣ, 24 пристанице + непръмѣбно (marginal note to 25 стѣнѣдѣ?), 25 съжѣзѣ → съвѣзѣ, 26 любѣви → любѣвиѣ. Of these deviations, 4–5, 5–7 and 25 can be ascribed to the translator, but the other seven cannot, as they evidently degrade the message; they must be ascribed to a copy, which stands between our two versions and the archetypal translation.

The transmission history of homily 1 can thus be described as the passage of the text from the translator's *autograph* 1 via a first copy 1.1 to *S* (= 1.1.1) and via a secondary copy 1.1.2 to *G* (= 1.1.2.1) and *Ge* (= 1.1.2.2).⁶ Of their distinctive features, few exceed the range of accidents in straightforward *copying*. Slight traces of conscious *copy-editing*, i.e. changing the verbal surface–structure of the text without interfering in its composition or content, can be detected in the elimination of archaisms and regionalisms (рѣсота, сатѣ, adnominal Dative) and Grecisms⁷ (анъквѣра, балли, пластѣрь, abstract neuter plural зълаѣ) in 1.1 and *S*. Our witnesses provide no evidence of an *edition* of this text.

2 In ramos palmarum CPG 4602⁸

A fragment of this homily is preserved at the beginning of *C* (f.1–1v:19, without end, followed by the so-called *Anonymous Homily* without beginning, owing to a defect of *C*'s antigraph), but it cannot be compared to *G* because its beginning is lost. It is lacking in *Ge*, but present in *S* and *U*.

⁶ This simple notation, borrowed from genealogy, marks generations by positions from left (older) to right (younger) and siblings by values. It shows that 1.1.2.1 and 1.1.2.2 are brothers (even though differing in age by about a century) and that 1.1.1 is not their parent.

⁷ Note, however, that *S* grecicises the stem христос–.

⁸ Location of this text: *S* (ch. 28) – f.318:10–319:9 320:9–321:25 322:1–4 17–22, *U* – f.234a–b 234d–236a, *G* – fragment 18.I, f.1v–2v.

2:1

x Свѣтаѣго отъца нашего иѡванъна златоуѡстаѣго слово въ недѣлѣхъ цвѣтънѣхъ:
 S свѣтаѣго отъца нашего иѡвѣна златоуѡстаѣго слово на врьвьницихъ:
 U сѣѣго иѡвана оѣца нашѣ златоуѡстаѣго слово на врьвьницию:
 G ✠ Слово иѡвѣна златоуѡстаѣго в нѣ цвѣтънѣхъ:

2

γ Ἐκ θαυμάτων ἐπὶ τὰ θαύματα τοῦ Κυρίου βαδίσωμεν,
 x Отъ ѡудесъ на ѡудеса господьна идѣмъ: братрие:
 S Отъ ѡудесъ къ ѡудесемъ господьнемъ ходимъ братина:
 U Отъ ѡудесъ къ ѡудесемъ гнѣемъ ходимъ братина:
 G Отъ ѡудесъ на ѡудеса гнѣ: идѣмъ братиѣ:

γ καὶ φθάσωμεν, ὡς ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν.

x и доидѣмъ тако отъ силы на силѣ:
 S и доидѣмъ акъи отъ силы на силѣ:
 U и доидѣмъ акы отъ силы на силоу:
 G идѣмъ ѡ силѣ на силѣ:

3

γ Καθάπερ γὰρ ἐν ἀλύσει χρυσοῦ κρικίοις ἀλληλενδέτοις συμβεβλημένη
 x такоже во вѣ веригахъ златахъ: притѣкзи дроугъ дроугъ сьплетены:
 S такоже во вѣ веригахъ златахъ: притокзи дроугъ дроугъ сьплетены:
 U такоже во вѣ веригахъ златахъ: притоки дроугъ дроугъ сьплетены:
 G такоже во пленица златъ: трѣснове дроугъ дроуга

4

γ Ἐν τοῦ ἐνός κατέχεται, τῶν συμβεβλημένων ἕκαστον
 x единого единого са дръжитъ сьплетеныихъ коеждо:
 S единого единого дръжитъ са сьплетеныихъ коеждо:
 U единого единого дръжить са сьплетеныихъ коеждо:
 G са дръжитъ слагдаемъ кожо ихъ:

γ συνάπτεται τε θάτερον θατέρω, καὶ παραπέπτεται·
 x сьвзкоуплено же коеждо коемъждо: и продлъжаемо естъ:
 S сьвзкоуплено же коеждо коемъждо: и продлъжаемо естъ:
 U и продлъжаемо естъ:
 G

5

γ οὕτω καὶ τὰ τῶν ἀγίων εὐαγγελίων θαύματα ἐξ ἀλλήλων εἰς ἀλλήλα
 x сице и свѣтънихъ евангелии ѡудеса отъ инѣхъ на ина
 S и сице и свѣтънихъ егѣгѣлини ѡудеса: дроугъ отъ дроуга
 U сице и сѣтънихъ еуангѣлини ѡудеса: дроугъ отъ дроуга
 G тако сѣтънихъ еѣли ѡудеса: ѡ инахъ на ина
 γ ποδηγοῦσι τὴν φιλέορτον τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν,

- x *напрѣвѣиѣтѣ прѣздѣнникѣлюбивѣиѣ христѣ црѣкѣвѣ*
S *напрѣвѣиѣтѣ прѣздѣнникомѣ любивѣиѣ црѣкѣве христѣсовѣ*
U *напрѣвѣиѣтѣ прѣздѣнникомѣ любѣвниѣ хѣсовѣ црѣкѣвѣ*
G *прѣходѣтѣ сѣдрѣжѣцаа са ѣ хѣвѣ црѣковѣ*
 6
- γ* *καὶ εὐφραίνουσιν οὐ τῇ ἀπολλυμένη βρώσει, ἀλλὰ τῇ μενούσῃ εἰς ζωὴν αἰώιον.*
- x *и веселѣтѣ не гѣбѣиѣиѣтѣ ѣдѣиѣтѣ нѣ прѣбѣзѣиѣиѣтѣ вѣ животѣ вѣчѣнѣиѣ*
S *веселѣтѣ не погѣбѣиѣиѣтѣ пиѣтѣиѣтѣ нѣ прѣбѣзѣиѣиѣтѣ вѣ жѣзнѣ вѣчѣнѣиѣ*
U *веселѣтѣ не погѣбѣиѣиѣтѣ пиѣиѣтѣ нѣ прѣбѣзѣиѣиѣтѣ вѣ животѣ вѣчѣнѣиѣ*
G *питѣлѣтѣ не гѣбѣиѣиѣтѣ ѣдѣиѣтѣ нѣ прѣбѣзѣиѣиѣтѣ вѣ животѣ вѣчѣнѣиѣ*
 7
- γ* *Φέρε τοίνυν καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοὶ, ἐν ἐτοιμασίᾳ καρδίας καὶ ὡσὶν εὐηκόσις*
- x *се оубѣ и мѣиѣ вѣзѣлюбѣнѣиѣ оубѣготовѣномѣ срѣдѣцѣмѣ и оуѣшѣиѣмѣ добрѣ*
слѣшѣиѣцѣмѣ
S *сѣ оубѣ и мѣиѣ вѣзѣлюбѣнѣиѣиѣ оубѣготовѣномѣ срѣдѣцѣмѣ и оуѣшѣиѣмѣ добрѣ*
слѣшѣиѣшѣтѣмѣ
U *се оубѣ и мѣиѣ вѣзѣлюбѣнѣиѣиѣ оубѣготовѣнѣмѣ срдѣцѣмѣ и оуѣшѣиѣмѣ добрѣ слѣшѣиѣцѣмѣ*
G *придѣтѣмѣ оубѣ сегѣ радѣиѣ и мѣиѣ ѣготовѣномѣ срдѣцѣмѣ и оуѣшѣиѣмѣ посѣоуѣшѣиѣвѣмѣ*
Ps 84:9
- γ* *ἀκούσομεν, τί λαλήσει ἡμῖν Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τε προφήταις καὶ εὐαγγελίοις*
- x *слѣшѣиѣмѣ ѣто вѣзѣгѣлѣлетѣ намѣ гѣспѣдѣ вѣгѣ вѣ прѣроѣцѣхѣ и еванѣгѣлиѣхѣ*
S *слѣшѣиѣмѣ ѣто гѣлѣгѣлетѣ намѣ гѣспѣдѣ гѣспѣдѣ вѣ прѣроѣцѣхѣ и вѣ ѣванѣгѣлиѣхѣ*
U *слѣшѣиѣмѣ ѣто вѣзѣгѣлѣтѣ кѣ намѣ гѣ вѣ вѣ прѣроѣцѣа и вѣ еванѣгѣлиѣахѣ*
G *слѣ-мѣ ѣто рѣтѣ гѣ вѣ вѣ прѣрѣкѣиѣ и ѣфѣлиѣтѣ*
- γ* *περὶ τῆς θειοτάτης ταυτῆς ἑορτῆς.*
- x *о свѣтѣвѣмѣ прѣздѣнѣиѣцѣ сѣмѣ*
S *ѣ свѣтѣвѣмѣ сѣмѣ прѣздѣнѣиѣцѣ*
U *о сѣтѣвѣмѣ прѣздѣнѣиѣцѣ сѣмѣ*
G *ѣ сѣтѣвѣмѣ сѣмѣ прѣздѣнѣиѣцѣ*
8 Ps 84:9
- γ* *Λαλήσει δὲ πάντως εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς ὀσίους αὐτοῦ,*
- x *вѣзѣгѣлѣлетѣ жѣ всѣакоѣ мирѣ на ѣдѣиѣ своѣа и на прѣбѣпѣдобѣнѣнѣа своѣа*
S *гѣлѣгѣлатѣ жѣ оубѣтѣ ѣмѣтѣ мирѣ на ѣдѣеѣхѣ своѣѣхѣ и прѣбѣпѣдобѣнѣнѣѣхѣ сѣ*
U *гѣлатѣ жѣ оубѣтѣ имѣтѣ мирѣ ѣдѣиѣиѣ своѣѣхѣ и на прѣбѣпѣдѣбѣнѣнѣхѣ сѣ*
G *вѣзѣгѣлѣтѣ всѣкоѣ мирѣ на ѣдѣиѣ своѣѣ и на прѣбѣпѣдѣбѣнѣиѣ своѣѣ*
- γ* *καὶ ἐπὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας καρδίαν ἐπ' αὐτόν.*
- x *и на обрѣцѣиѣцѣиѣа срѣдѣца кѣ нѣмоуѣ*

S и на ѡбращаѣиѣхъ срѣдѣца къ немюу·

U и на ѡбращаѡциихъ срѣца къ немюу·

G и на ѡбращаѣиѣхъ срѣца к немюу·

9

γ Σήμερον προφητηκαὶ σάπλιγγες τὴν οἰκουμένην ἀνεπτέρωσαν,

x дньсь пророѣскѣи трѣбѣи вѣселенѣиѣ вѣпериша·

S Дньсь пророѣскѣи трѣбѣи вѣсь мирѣ вѣскрилиша·

U Днь прѣрѣскѣи трѣбѣи вѣсь мирѣ вѣскрилиша·

G Дне прѣрѣствѡ и трѣбѣи вселенѣиѣ вѣперишѣ· и вѣсѣ мирѣ ѡвѣстишѣ·

10

γ καὶ τὰς ἀπανταχῆ τοῦ Κυρίου ἐκκλησίας ἐφαίδρυναν καὶ κατέσπεσαν,

x и ѡже вѣсѣдоу господѣна црѣкѣи вѣзвесеиша и ѡувазѣ·

S и ѡже вѣсѣдоу господѣна црѣкѣи вѣзвесеиша и ѡувазоша·

U и ѡже вѣсѣдоу гна црѣкѣи вѣзвесеиша и ѡувазоша·

G и вса црѣкѣи хѣвѣи вѣнѣвшѣ·

11

γ καὶ ἐκ τοῦ σκάμματος τῶν ἀγίων νηστειῶν καὶ τῆς κατὰ τῶν παθῶν
παλαιστρας παραλαβοῦσαι τοὺς [πιστοὺς]

x и ѡтѣ трѡуда сватѣиѣхъ алѣканиѣ· и ѡже на страсти вранѣ прѣвимѣше·

S и ѡтѣ трѡуда стѣиѣхъ алѣканиѣ· и ѡже на страстѣ вранѣ прѣвимѣше·

U и ѡтѣ трѡуда стѣиѣхъ алѣканиѣ· и ѡже на страсти вранѣ прѣвимѣше·

G

12

γ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον καὶ τὸ καινὸν σύνθεμα τῆς εἰρήνης ἄδειν

x иже повѣдѣнѣиѣ пѣснѣ и новоѣ сѣложение мироу пѣти·

S иже повѣдѣнѣиѣ пѣснѣ· и новоѣ сѣложение мироу пѣтию·

U иже повѣдѣноу пѣ· и новоѣ сѣложение мироу пѣти

G и новоѣ сѣложение мирноѣ пѣти

γ τῷ νικοποιῷ Χριστῷ ἐδίδαξαν <...>

x повѣдѣливоуѣмоу христову наѡуѣиша· <...>

S повѣдѣливоуѣмоу христосовоу наѡуѣиша· <...>

U повѣдѣливоуѣмоу хр-- наѡуѣиша· <...>

G га наѡуѣишѣ· и всѣкѣ вѣзрастѣ на коупѣ сѣзѣивашѣ· ѣже ѣстѣ дивнѣе·

13

γ νηπίων παίδων καὶ θηλαζόντων ἡλικία τὰ πρεσβεῖα συνεχώρησε

x дѣтѣмѣ младомѣ и сѣсѣцемѣ тѣлесѣмѣ· поѣстѣ даша·

S дѣтии младѣ· сѣсѣштѣ тѣлеси молити прѡсти

U дѣтии младѣ· сѣсѡуѣ тѣлеси молити прѡсти·

G ѡнѣмѣ и нежловивѣмѣ младенѣцѣмѣ и сѣсѣцимѣ дѣтемѣ· поѣстѣ дашѣ·

γ τοῦ ἐξάρξαι τῷ Κυρίῳ ἐν ἐξομολογήσει τὸ θεοδίδακτον ἄσμα,

x наѡати госпѡдеви· вѣ исповѣданни вогаѡуѣнѣиѣ пѣснѣ·

S ВЪЧАТИ ГОСПОДЕВИ· ВЪ ИСПОВѢДАННІИ· БОГОМЪ НАΟΥЧЕНѢЖЪ ГЪБСНЪ·

U ВЪЧАТИ ГЪВИ ВЪ ИСПОВѢДАННІИ· БМЪ НАΟΥЧЕНОУЮ ГЪБ·

G НАЧАТИ ГЪВИ ИСПОВѢДАНИИ·

14

γ καθὰ πάλαι Μωϋσῆς τῶ ἐξ Αἰγύπτου λαῶ

x ѿкоже дрєвлє мωυси из єгυпта людьмъ·

S ѿкоже дрєвьє мωϋсїи ѿзъ єгυпта людємъ

U ѿкоже дрѣвлє мωυси изъ єгυпта людьмъ·

G ѿкоже дрєвлє· мωυсїа(!) людємъ изъ єгѳпта ѿдѣцємъ·

15 Mt 21:9

γ τὸ *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.*

x блгословєнъ градъи въ имѧ господьнє·

S блгословєцєнъ градъи въ ѿмѧ господьнє·

U блгословлєнъ градъи въ имѧ гнє·

G блгнъ градъи въ ѿмѧ гнє·

16

γ Σήμερον χαρὰν χαίρει ὁ μακάριος Δαυῖδ σεσυλημένος τὴν κιθάραν

x дньсь радостнѣ радуюєтъ сѧ блженъи давидъ· оукраденами гжсльми

S Днєсѣ радостнѣ радуюєтъ сѧ блженъи давидъ· оукрашеннами гжсльми

U днѣ радостнє радуюєтъ сѧ блженъи дѣдъ· оукраденами гоусьми

G днє радостнѣ радуюєтъ сѧ дѣдъ· за гжсли жже ємоу млдєнци ѿзѧса

γ ὑπὸ νηπίων, οἷς καὶ συγχορεύων τῷ πνεύματι καὶ συνευωχούμενος,

x млдъньчи· съ нимижє и ликоуѧ доухомъ· и весєла сѧ·

S млдєништи· сѣ ѿнимижє ѿ ликоуѧ доухомъ· ѿ весєла сѧ

U млдєницѣ· сѣ нимижє и ликоуєтѣ дѣхъмъ· и весєла сѧ

G с нимижє плашѣ ѿ весєла сѧ·

17

γ καθάπερ τὸ πρὶν πρὸ προσώπου τῆς κιβωτοῦ τοῦ Θεοῦ, συμμουσουργεῖ καὶ συμψελλίξει ἡδέως·

x ѿкоже и прѣжде прѣдъ лицємъ кивота божиѧ· поєтъ и гласитъ сладъко·

S ѿко ѿ прѣжде· прѣдъ лицємъ ковѣѣга божиѧ· поєтъ ѿ гласитъ сладъко·

U ѿкоже и прѣже прѣдъ лицьмъ ковѣѣга божиѧ· поєтъ и гласитъ сладъко·

G ѿко иногда прѣдъ кивотомъ поєтъ·

18 Mt 21:9

γ *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.*

x блгословєнъ градъи въ имѧ господьнє·

S блгословєцєнъ градъи въ ѿмѧ господьнє·

U блгословлєнъ градъи въ имѧ гнє·

G блнъ градъи въ ѿмѧ гнє·

19

γ Πρὸς ὃν ἐροῦμεν· Λέγε ἡμῖν, ὧ̄ προφήτα, τίς οὗτος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου;

x к̄з̄ н̄моӯже р̄ече̄мъ· глаголи н̄зи· ѿ̄ проро̄че· к̄з̄то сь̄ градъ̄и в̄з̄ има̄ господ̄не·

S к̄ н̄моӯже р̄ече̄мъ· Глаголи намъ̄ ѿ̄ проро̄че· к̄то сь̄ градъ̄и в̄з̄ има̄ господ̄не·

U к̄з̄ н̄моӯже р̄ече̄мъ· Г̄ли намъ̄ ѿ̄ пр̄̄̄че· к̄з̄то сь̄ грады̄и в̄з̄ има̄ г̄не·

G г̄ли ми пр̄̄̄че· к̄то сиӣ е̄стъ̄ градъ̄и в̄з̄ има̄ г̄не·

20

γ Οὐκ ἐμόν, φησί, τὸ διδασκαλεῖον σήμερον· νηπίοις γὰρ ἀφιέρωται

x не̄ мо̄е· с̄а̄тъ̄· оӯче̄ние̄ д̄нь̄с̄ь̄· мла̄д̄нь̄це̄мъ̄ во̄ к̄е̄ст̄ъ̄ оӯлоӯче̄но·

S не̄ мо̄е р̄ече̄ оӯче̄ние̄ д̄нь̄с̄ь̄· мла̄денӣште̄мъ̄ во̄ к̄е̄ст̄ъ̄ оӯлоӯче̄но·

U не̄ мо̄е к̄е̄ст̄ъ̄ р̄екоӯ оӯче̄ние̄ д̄нь̄̄̄ мла̄денӣце̄мъ̄ во̄ к̄е̄ст̄ъ̄ оӯлоӯче̄но·

G не̄ мо̄е̄ к̄е̄ст̄ъ̄ оӯче̄ние̄ д̄нь̄̄̄· мла̄ден̄це̄мъ̄ во̄ к̄е̄ст̄ъ̄ ѿ̄л̄ж̄че̄но·

21 Ps 8:3, Mt 21:16⁹

γ παρὰ τοῦ καταρτίσαντος ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων αἶνον

x о̄т̄ъ̄ с̄ъ̄вр̄ь̄шӣв̄ша̄а̄го̄ ӣз̄ оӯст̄ъ̄ мла̄д̄нь̄це̄мъ̄ ӣ с̄ъ̄ж̄це̄мъ̄ х̄ва̄л̄ж̄·

S о̄т̄ъ̄ с̄ъ̄вр̄ь̄шӣв̄ша̄а̄го̄ ӣз̄ оӯст̄ъ̄ мла̄денӣште̄мъ̄ ӣ с̄ъ̄ж̄ш̄тӣӣмъ̄ х̄ва̄л̄ж̄·

U о̄т̄ъ̄ с̄ъ̄вр̄ь̄шӣв̄ша̄а̄го̄· ӣз̄ оӯст̄ъ̄ мла̄денӣце̄мъ̄ ӣ с̄ъ̄соӯцӣӣӣмъ̄ х̄ва̄лоӯ·

G с̄ъ̄вр̄ь̄шӣ ӣз̄ъ̄ оӯст̄ъ̄ мла̄ден̄е̄ч̄ь̄ ӣ с̄ъ̄ж̄щӣӣх̄ъ̄· с̄ъ̄вр̄ь̄шӣл̄ъ̄ е̄сӣ х̄ва̄л̄ж̄·

γ τοῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν καὶ ἐκδικιτὴν

x ра̄з̄дро̄ӯштӣтӣ вра̄гъ̄ ӣ м̄с̄т̄ь̄нӣкъ̄·

S ра̄з̄дро̄ӯштӣтӣ вра̄га̄ ӣ м̄с̄т̄ь̄нӣка̄·

U ра̄з̄дро̄ӯштӣтӣ вра̄га̄ ӣ м̄с̄т̄ь̄нӣка̄·

G ра̄з̄дро̄ӯштӣтӣ вра̄га̄ ӣ м̄с̄т̄нӣка̄·

22

γ ὅπως καὶ διὰ τῶν θαυμάτων τούτων ἐπιστραφῶσι καρδίαι πατέρων ἐπὶ τέκνα,

x да̄ ӣ ѿ̄оӯд̄е̄с̄ъ̄ с̄ӣх̄ъ̄ ра̄дӣ· о̄б̄ра̄т̄а̄т̄ъ̄ с̄а̄ с̄р̄ь̄д̄ь̄ца̄ о̄т̄ь̄це̄мъ̄ на̄ ѿ̄а̄да̄·

S да̄ ӣ ѿ̄оӯд̄е̄с̄ъ̄ д̄ь̄ла̄ с̄ӣх̄ъ̄· о̄б̄ра̄т̄а̄т̄ъ̄ с̄а̄ с̄р̄ь̄д̄ь̄ца̄ о̄т̄ь̄це̄мъ̄ на̄ ѿ̄а̄да̄·

U да̄ ӣ ѿ̄оӯд̄е̄с̄е̄ д̄ь̄ла̄ с̄ӣх̄ъ̄ о̄б̄ра̄т̄а̄т̄ъ̄ с̄а̄ с̄р̄д̄ца̄ о̄т̄ь̄це̄мъ̄ на̄ ѿ̄а̄да̄·

G ӣ о̄б̄ра̄тӣтӣ с̄р̄ца̄ ѿ̄ӣц̄ъ̄ к̄ъ̄ ѿ̄ж̄до̄мъ̄·

γ καὶ ἀπειθῶν ἐν φρονήσει δικαίων.

x ӣ пр̄о̄т̄ӣв̄нӣко̄мъ̄ на̄ м̄ж̄др̄о̄с̄т̄ь̄ пр̄а̄в̄ь̄д̄ь̄н̄ь̄ӣӣмъ̄·

S ӣ о̄с̄лоӯш̄ь̄л̄ӣв̄ь̄ӣмъ̄ на̄ м̄ж̄др̄о̄с̄т̄ь̄ пр̄а̄в̄ь̄д̄ӣв̄ь̄ӣӣх̄ъ̄·

U ӣ о̄с̄лоӯш̄ь̄л̄ӣв̄ь̄ӣӣмъ̄ на̄ мо̄ӯдр̄о̄с̄т̄ь̄ пр̄а̄в̄ь̄д̄ь̄н̄ь̄ӣӣх̄ъ̄·

G ӣ пр̄о̄т̄ӣв̄нӣк̄ъ̄ на̄ м̄ж̄др̄о̄с̄т̄ъ̄ пр̄а̄в̄е̄д̄нӣк̄ъ̄·

⁹ This conflated quotation is recorded in another text in *Ge* (f.167–v): ӣз̄ъ̄ ѿ̄ст̄ъ̄ мла̄ден̄е̄⁹ ӣ с̄ъ̄ж̄щӣӣ^x с̄ъ̄вр̄ь̄шӣл̄ъ̄ е̄сӣ х̄ва̄л̄ж̄· да̄ ра̄з̄р̄ь̄шӣшӣ вра̄га̄ ӣ м̄с̄т̄нӣка̄ (a да–periphrasis replacing the infinitive).

23

- γ* Λέγετε, ὦ παῖδες, πόθεν ὑμῖν ἡ καλὴ αὐτὴ καὶ ἐπίχαρις ἄμιλλα καὶ ῥοδή;
x глаголите: ѡ отроци: отъкждоу вамъ добраа си и веселаа реть и пѣснь.
S Вѣштайте ѡ отроци: отъкждоу вамъ добраа си и веселаа реть и пѣснь.
U вѣщайте отроци: отъкждоу вамъ добраа си и веселаа реть и пѣ.
G глите намъ ѡтроци ѡкждоу ѣстъ новаа си и радостнаа пѣ.

24

- γ* τίς ὁ διδάξας; τίς ὁ σοφίσας; τίς ὁ συναδροίσας; ποῦ αἱ δέλτοι; τίνες οἱ παιδαγωγοί;
x кѣто наоучни: кѣто оумѣдри: кѣто сѣвѣкоупни: кѣде воукѣви: кѣто пѣдагогни.
S кто наоучивзи взи: ктo оумѣдривзи взи: ктo сѣвѣкоупивзи: кде книгѣи кде сѣвѣдѣтеле.
U кѣто наоучи вѣи кѣто оумоудри вѣи: кѣто сѣвѣкоупи вѣи: кѣде книги: кѣде сѣвѣдѣтеле.
G ктo взи ѣстъ наоучилъ: ктo оумѣдрилъ: ктo сѣбралъ: ктo оучителе: кѣѣ воукѣви.

25

- γ* Συκοινωνήσατε ἡμῖν, φασί, τῇ εὐωχίᾳ καὶ μελωδίᾳ,
x приовѣщите са: сати: нашемъ веселии и пѣсни.
S приовѣштите са рѣша нашемъ весели и пѣсни.
U приовѣщите са рѣша нашемъ веселии: и пѣсни.
G приовѣщите са рѣша нашемъ веселии.
γ καὶ μαθήσεσθε τὰ Μωϋσῆ καὶ τοῖς λοιποῖς προφήταις ἐν ἐπιθυμίαις.
x и навѣикнѣте: иже мѡуиси и иѣвѣмъ пророкомъ на помѣслѣ.
S да навѣикнете: иже мѡуиси и иѣвѣмъ пророкомъ на помѣслѣ.
U да навѣикнете же иже мѡуиси: и иѣвѣмъ прѣкомъ на помѣслѣ.
G и навѣикнѣте: иже мѡси не вѣдѣ.

26

- γ* Ἐπεὶ οὖν προετρέπημεν, καὶ δεξιὰς ἡμῖν ἔδωκαν οἱ παῖδες κοινωνονίας,
x понеже оубо повѣждени вѣихомъ: и десное намъ даша отроци приовѣщение.
S Да ѣлма повѣждени вѣихомъ: и десное намъ даша отроци приовѣщение.
U да ѣлма повѣждени вѣихомъ: и десное даша намъ отроци приовѣщение.
G понеже оубо велѣше: и деснѣѣ странѣ дашѣ намъ ѡтроци приовѣщения.

27

- γ* δεῦρο, ἀγαπητοί, καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν τὴν θεοτερπὴ χορείαν,
x градѣмъ: вѣзлюблении: и мѣи вѣздръвѣноуимъ богovesельноуѣмоу ликоу.
S градѣмъ вѣзлюблѣнии: и мѣи вѣздръвѣноуимъ богovesельноуѣмоу ликоу.
U градѣмъ вѣзлюблении и мѣи вѣздръвѣноуимъ бовесельноуѣмоу ликоу.
G придѣмъ вѣси вѣзлюблени вѣздрѣвѣноуимъ: доброуѣмоу и бѣголѣпноу прѣвѣнению.

28 Ps 67:34

γ καὶ μετὰ τῶν ἀποστόλων ὁδοποιήσωμεν τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς,

x и сѣ апостолѣи поетѣ сѣтворимъ· вѣсѣдѣшоуѣмоу· на небо небесѣ на вѣстоцѣ·

S ἢ сѣ ἀποστοлѣи пѣтъ творити· вѣсѣдѣшоуѣмоу· на небо небесе на вѣсходѣ·

U и сѣ ἀπὸ λѣи поутѣ творити вѣсѣдѣшоуѣмоу· на нѣбо нѣбсе на вѣсходѣ·

G ἢ сѣ ἀπὸ λѣи пѣтѣ створимъ· вѣсѣшоуѣмоу· на нѣбо нѣбноу· ἢ на вѣстоцѣ·

γ καὶ ἐπὶ ὑποζύγιον ὡς εὐδόκησεν, ἐποχομένῳ ἐπὶ γῆς.

x и на ярѣмьницѣ такоже благоволи· яздацѣи на земли·

S ἢ на ѡслати такоже благоволи сѣдашѣи на земли·

U и на ѡслати такоже бл҃говоли сѣдацѣи на земли·

G ἢ на яремьницѣ такоже естѣ и҃зволилѣ яздацѣи на земли·

29

γ Μετὰ νηπίων τὰ κλάδη ἄρωμεν, καὶ τοῖς θαλλοῖς κροτήσωμεν,

x сѣ младѣньци вѣние вѣзъмѣмъ· и лѣторасльми вѣсплециѣмъ·

S сѣ младеништи вѣние вѣзъмѣмъ· ἢ сѣ лѣторасльми ликоуѣми·

U сѣ младеници вѣние вѣзъмѣмъ· и сѣ лѣторасльми ликоуѣимъ·

G сѣ младенциѣ вѣтви вѣзъмѣмъ ἢ вѣнемъ вѣсплециѣмъ·

30

γ ὅπως ἐπιπνεύση καὶ ἡμῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν θεοδίδακτον ἀναπέμψωμεν εὐτάκτως ᾠδήν.

x да ви и на нѣи дѣхнѣлѣ свѣтъи доухѣ· и бо҃гонаоуѣненѣи вѣспоуѣтимъ вѣ чинѣ пѣснь·

S да ἢ вѣдоуѣнетѣ вѣ нѣи сѣтъи доухѣ· ἢ бо҃гонаоуѣненѣи вѣспоуѣтимъ вѣ чинѣ пѣснь·

U да и вѣдоуѣнетѣ вѣ ны сѣтъи дѣхѣ·и бѣзмъ наоуѣненоую вѣспоуѣтимъ вѣ чинѣ прѣчѣсѣтноую пѣснь

G да ви ἢ на нѣи дѣхнѣлѣ сѣтъи дѣхѣ· ἢ бѣгонаоуѣненѣи пѣ вѣспѣлѣ вѣ насѣ·

31 Mt 21:9

γ *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.*

x благословенѣ градѣи вѣ има господѣне· ѡсанна вѣ вѣшьниихѣ·

S благословешенѣ градѣи вѣ има господѣне· ѡсанна вѣ вѣшьниихѣ·

U бл҃гословенѣ градѣи вѣ има гѣне· ѡсанна вѣ вѣшьниихѣ·

G бл҃нѣ градѣи вѣ има гѣне· ѡсанна вѣ вѣшнихѣ·

32

γ Σήμερον καὶ ὁ πατριάρχης ἐν πνεύματι ἑορτάζει Ἰακώβ,

x дѣньсѣ и патриарѣхѣ доухомъ праздѣноуѣтѣ иакѡвѣ·

S Дѣнесѣ ἢ ѡцѣмъ старѣшина доухомъ праздѣноуѣтѣ иакѡвѣ·

U Дѣнѣ и ѡцѣмъ старѣшина дѣхѣмъ праздѣноуѣтѣ иакѡвѣ·

G дѣне захариа прѣкѣ течетѣ прѣдѣдѣ младенциѣ ἢ ерѣмоу вѣзѣвѣцѣтѣ гѣлѣ·

33 (G = Zech 9:9)

γ ὁρῶν τὴν προφητείαν αὐτοῦ εἰς ἔργον ἀχθεῖσαν,

x вида проречение свое на дѣло ишъдъше·

S вида проречениѣ свое на дѣло ѡсѣдъше·

U вида проречение свое на дѣло ишъдъше·

G ראוי סא ז'בלו דזיני סינניב· פּרופּוּבְּדַי דזיני ערלמל'ב· סע צירז תּוּוּי גראדע'ז תּי·
Gen 49:11 (G = Mt 21:5, Zech 9:9)

γ καὶ τὸν δεσμεύοντα πρὸς ἄγγελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, ἐπιβεβηκότα ἐπὶ πῶλον νέον·

x и привазаиѣцини кз виноградоу жрѣба ѡмоу· в'сѣдъшии на жрѣба юно·

S ѡ привазаиѣциѣтааго кз виноградоу жрѣба свое· в'сѣдъшааго на жрѣба юно·

U и привазаиѣцааго кз виноградоу жрѣба свое· в'шъдъшааго на жрѣба оуно·

G праведен'з ѡ с'саж кроток'з· и в'сѣд'з на іаремник'з· ѡ жрѣбей'з юн'з

γ καὶ μετὰ τῶν πιστῶν προσκυνεῖ τῷ πνεύματι.

x и сз в'ѣрн'зиими покланіае'т'з са доухом'·

S ѡ сз в'ѣрн'зиіими покланіае'т'з са доухом'·

U и сз в'ѣрн'зиими покланіае'т'з са д'х'змь·

G

34 (G = Mt 21:8)

γ Σήμερον πῶλος ἐτοιμάζεται <...>

x дьньсѣ жрѣба готовае'т'з са· <...>

S Дѣнесѣ жрѣба готоваіемо іест'з· <...>

U Дѣнь жрѣба готоваіемо іест'з· <...>

G дне жрѣбей'з готовадет са іако стол'з ѡ ѡт'роци прѣдътеж'т'з· сз аглік'зими лик'зѣ
ѡ людие риз'зи простираж'т'з· ѡ дрѣво в'ѣтвиѣ постилае'т'з·

35

γ Σήμερον ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης ἐπὶ τῆς γῆς προφητικῶς δοξάζεται,

x дьньсѣ цѣсар'ѣ слав'зи на земли пророф'ьск'зи славим'з іест'з·

S Дѣнесѣ цѣсар'ѣ слав'зи на земли пророф'ьск'зи славим'з іест'з·

U Дѣнь цр'ѣ слав'зи на земли пророф'ьск'зи славим'з іест'з·

G ѡ цр'ѣ слав'зи по земли іаздит'з·

γ καὶ κοινονοῦς τῆς ἐπουρανίου εὐωχίας τοὺς γηγενεῖς ἀναδείκνυσιν.

x и причаст'ьник'зи небес'ьноу'г'моу веселию земьн'зиа сзтворит'з·

S ѡ причаст'ьник'зи небес'ьноу'г'моу веселию земьн'зиа сзтвори·

U и причаст'ьники ѡвс'ьноу'г'моу веселию земьн'зиа сзтвори·

G ѡ зем'зстни нбн'зих'з сзприч'ащаж'т' са пѣми· в'з--же

36 Mt 21:9

γ Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

x благословен'з град'зии в'з іма господ'ьне·

S благословешен'з град'зиѡ в' ѡ іма господ'ьне·

U бл'гословен'з град'зии в'з іма г'не·

G βλβενα σλβα γήε· ὡ μβста ннзоу· βλβнз градзи вз има гһе·

37

γ Τούτων δὲ οὕτω τελουμένων, καὶ τῶν μαθητῶν χορευόντων

x снмз же тако творимомз· и оу҃ченикомз ликоу҃щцемз·

S Снм же сице творимомз· ѡ оу҃ченикомз ликоу҃щцтемз·

U Снмз же сице творимомз· и оу҃ченикомз ликоу҃щцемз·

G снм же тако взида҃щцемз· ѡ оу҃ченикомз весел҃щцем са·

γ περὶ πασῶν ὧν εἶδων δυνάμεων, καὶ λεγόντων·

x о вьсѣхъ силахъ ѡже видѣша· и глаголи҃щцемз·

S ѡ вьсѣхъ силахъ ѡже видѣша· ѡ глаголи҃щцтемз·

U о вьсѣхъ силхъ ѡже видѣша· и гл҃щцемз·

G ѡ вьсѣхъ чюдесе҃хъ ѡже видѣша· ѡ гл҃щцемз·

38 Mt 21:9 (G = Lk 2:14)

γ Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ἐν οὐρανῷ εἰρήνη καὶ ἐπὶ γῆς δόξα·

x благословенз градзи вз има господьне· на небесе мирз· и на земли слава·

S благословешенз градзи вз има господьне· на небеси мирз· ѡ на земли слава·

U бл҃гословенз градзи вз има гһе· на нбсе мирз ѡ на земли слава·

G βλβнз градаи црз вз има гһе· на нби вз взишнихз слава· и на земли мирз вз чл҃вѣцѣхъ бл҃гволеніе· младенцемз ѡ народомз самѣмз ѡ себѣ· ѡ негласно ѡко иузъ євинѣхъ оустъ· сз ваи҃емз хвалацѣмз· ѡ взищцимз ѡнедоу҃шно·

39 Mt 21:9

γ Ἰωσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις, ὡσαννά τῷ υἱῷ Δαυῖδ.

x ѡсанна вз взишьнихъ· ѡсанна сзноу давидовоу·

S ѡсанна вз взишьнихъ· ѡсанна сзноу давидовоу·

U ѡсанна вз взишьнихъ· ѡсанна сноу дѣдовоу·

G ѡсанна сноу дѣвз· блнз градзи вз има гһе· ѡсанна вз взишнихъ· градз ко--

Homily 2 is presented by the witnesses in two versions with mutually exclusive features:

The *SU* version features 1 вз недѣли҃щ цвѣт҃ьнѣщ → на врьвьницѣ; 2 на + Accusative → кз + Dative, идѣмз → ходимз, ѡко → акзи; 4 са др҃житъ inv; 5 отъ инѣхъ на ина → дроугъ отъ дроуга, праздѣнниколюбивѣщ → праздѣнникомз любовивѣщ; 6 гзбл҃щцѣщ → погзбл҃щцѣщ, ѡдинѣщ → пицѣщ; 7 евангелиихъ → евангелиахъ; 8 възглаголетъ → глаголати иматъ, всѣако → оу҃то, на + Accusative → на + Locative, своѣа → си; 9 възселенѣщ → весь мирз, възпериша → възкрилиша (perhaps from a marginal note to възпериша, reflected in *G* as и весь мирз освѣтиша?); 13 Dative → Genitive, почѣсть даша → молити прости, на҃чати → взчати, богонаоу҃ченѣщ → богомз наоу҃ченѣщ; 16 20 21 29 младьнѣщ, младьнѣщ → младенищ; 17 кивота → ковчѣга; 21 отъ сзвршьшанаго → отъ сзвршьшанаго; 22 ради → дѣла, противникомз → ослоу҃шьливзимз, правдѣнзимз → правдѣнзихъ; 23 глаголите

→ вѣщайте; 24 науци, оумѣдрии, съвзкоупли → научивѣ, оумѣдривѣ, съвзкоупивѣ, боукъви → книгѣ, пѣдагогии → съвѣдѣтеле; 25 сати → рѣша, и → да; 26 понеже оубо → да кельма; 28 сътворимъ → творити, възсѣдъшоуемоу → възсѣдъшоуемоу, небесъ → небесе, възстоисъ → възсходъ, іарьмьницѣ → ослати, іаздацоу → сѣдацоу; 29 лѣтораслыми add сь, възсплещемъ → ликоуимъ; 30 би дъхнѣлъ → въздоунетъ, на нѣи → въ нѣи; 32 патриархъ → отъцемъ старѣшина; 34 готоваетъ са → готовится кестъ; 35 сътворитъ → сътвори; 37 тако → сице.

S adds to these the following individual features: 5 и add, христовѣ → христовѣ postpos; 6 животъ вѣчнѣи → жизнь вѣчнѣи; 7 възглаголетъ → глаголетъ, богъ → господъ; 20 сатъ → рече; 24 научивѣ, оумѣдривѣ + вѣи; 26 приовѣщеніе → причащеніе; 33 кемоу → свое. *U* adds its own individual features: 7 намъ add къ, семь празднѣицѣ in v; 16 ликоута → ликоутѣ; 20 сатъ → кестъ рекѣ; 26 приовѣщеніе → причащеніе; 30 богондоученѣи → богомъ надученѣи; 33 кемоу → юно, възсѣдъшаго → възсѣдъшаго.

SU in first, and *S* in second instance, show traces of conscious – though not consistent – *copy-editing* in eliminating archaisms and regionalisms (боукъви, недѣла цвѣтна, сати/сатъ, іадъ, іарьмьникъ, adnominal Dative, conditional/conjunctive, *j*-participles), Grecisms (кивотъ, патриархъ, пѣдагогии) and substituting preferential expressions (дрогъ дроуга, дѣла, жизнь, младеницѣ, сице/сь, оуто, кельма, generalised stem христос-, periphrastic future). The features of *U* fall within the range of accidents in straightforward *copying*.

The *G* version features a significantly differing text in verses 3–5 9–12 17 22 32–34 36 38–39, i.e. almost 40% of the text length. There is conclusive evidence to ascribe these differences to *editing* of the Slavonic text of the translation, i.e. to purposeful change of its composition and content (in addition to its wording). Between 12 and 13, *G* lacks the text of *S* 319:9–320:9, and between 34 and 35 that of *S* 321:26–322:1. These are editorial cuts, is proven by the fact that • 12–13 contain a paraphrase of *S* 320: 4–9 (въсауьско тѣло и власть коупно съзъва на господнѣи хвалѣ <...> и новолѣпно ѳоудесе іако младиу и неискоуьсноу зъла → и въсауькъ възрастъ на коупъ съзъваша іаже кестъ дивнѣи юнѣимъ и незловивѣимъ младенѣемъ), • similar, though less far-reaching cuts can be observed over the entire length of the text (10–12 и оубазѣ и отъ троуда сватѣи ихъ дѣлании и іаже на страсти бранѣ прѣимѣше іаже повѣднѣи пѣснь от; 13 въз исповѣдани богондоученѣи пѣснь → исповѣдани; 17 прѣдъ лицемъ кивота вожиа поетъ и гласитъ сладъко → прѣдъ кивотомъ поетъ; 19 къ немоу же речемъ от; 22 да и ѳоудесъ си хъ ради от; 23 реть и пѣснь → пѣснь; 23 веселии и пѣсни → пѣсни; 33 и съ вѣрнѣими поклонаетъ са доухомъ от), • these cuts are accompanied by failures to adapt the syntactic agreement in number (3–4 притѣкѣ дроугъ дроугѣ сплетенѣи іадино іадино са дрѣжитъ → трѣснове дроугъ дроуга са дрѣжитъ) and gender (4 сплетенѣи ихъ коужьдо съвзкоуплено же коужьдо коужьдо → слагаемъ коужьдо ихъ), as well as semantic misimprovements (3 въз веригахъ → пленица; 7 въз пророцѣхъ и евангелиахъ → пророкѣи и евангелистѣи; 12

ПОБѢДЬЛИВОУЧЕМОУ ХРИСТОУ НАΟΥЧИША → ГОСПОДА НАΟΥЧИША; 16 ОУКРАДЕНАМИ ГЖСЬМИ МЛАДЬНЬЧИ → ЗА ГЖСЛИ ІАЖЕ НЕМОУ МЛАДЕНЬЦИ ИЗАСА; 25 ІЖЕ ΜΩΝΣΙ И ИΝΓЬМЪ ПРОРОКОМЪ НА ПОМЪСЛѢ → ІХЪЖЕ ΜΩΝΣΙ НЕ ВѢДѢ; 35 НА ЗЕМЛИ ПРОРОУЬСІКЪ СЛАВИМЪ КЕСТЪ → ПО ЗЕМЛИ ІАЗДИТЪ). The cuts betray the editor's aim to streamline the text, as does the anticipation in 33 of the quotation from Zech 9:9 + Mt 21:5 (original place: *S* 324: 17–20). Additions from Mt 21:8 (34 ЛЮДИЕ ΡΙΖΥΙ ΠΡΟΣΤΗΡΑΙΨΤΕ: И ДРЪВО ВЪТВІНЕ ПОСТИΛΑΙΕΤΕ [← ДРЪВОУ ВЪІНЕ ПОСТИΛΑΙΨΤΕ?]) and another text (37 ПЪСНЬМИ ВЪ НЪЖЕ [← НАЖЕ? НИХЪЖЕ?]) БЛГОСЛОВЕНА СЛАВА ГОСПОДЬНА ОТЪ МЪСТА НИЗОУ) show semantic and syntactic failures similar to those noted above. There is no evidence of any recourse to a Greek copy of the homily. The edition cannot but be qualified as inept.

Like the *SU* version, this version is descended directly from the archetype of the translation. It is older than *C*: even though *C* lacks this particular fragment, in the repetitive text of the homily it preserves four of its distinctive readings: f.1a:4 срѣдѣца ваша къ ѣдомъ (22, misimprovement на → къ), f.1a:21 из оуетъ младенечъ и съсѣпихъ съврѣшилъ еси хвалѣ (21, misimprovement съсѣпъ → съсѣпихъ), f.1a:38 1b:14 ѡсана сѣоу дѣъ (39, error ΔΑΥΙΔΟΥ → ΔΑΥΙΔΟΥΣ), f.1a:39 1b:2–3 6 15 17 блнъ градаи въ има гѣе (38, copy error ΓΡΑΔΙΩΝ → ΓΡΑΔΑΙ¹⁰). *G* confirms the early date of the edition with the archaic aorist *ИЗАСА* (29).

The transmission history of homily 2 can thus be described as the passage of the text from the translator's *autograph* 2 via a first copy 2.1 to *S* (= 2.1.1) and *U* (= 2.1.2) and via an *edition* 2.2 to *C* (= 2.2.1) and *G* (= 2.2.2).

3 De prodicione Iudæ CPG 4336¹¹

Lavrov's insight that this text was common to *C* and *S* has given rise to a vast corpus of comparative studies of *C* and *S*, many of which also include *M*.¹² *M* seems to lack a folio between f.90 and f.91, which contained the text 23b–68a.

3:1 Ex 32:1

*g*¹ καὶ συνιοῦσαν πάλιν, καὶ ἄλλα μυρία θαύματα, ἔλεγον·

x и пакъи съсѣпихъше са· и ина мѣнога ѳоудеса· глаголаша·

S ἢ пакъи съсѣпихъше са· ἴνα многа ѳоудеса· глаголаша

*g*² καὶ πάλιν συναπτομένην· καὶ μετ' οὐ πολὺ λέγουσι...

x и пакъи съсѣпихъше са· и не по мѣнозѣ глаголихъше·

¹⁰ The same error occurs in the cod. *Zographensis*, f.155: 11 (Schaeken 1999: 78). In *15 18 31* 36, *G* writes ΓΡΑΔΙΩΝ.

¹¹ Location of this text: *C* – f.6v:22–8v:38, *S* (ch. 36) – f.417:6–422:11, *G* – fragment 18.II, f.1–2v, *M* – f.90c–91b.

¹² On *C* and *S*, cf. the bibliographies of Večerka 1994: 21–24, Smjadovski 1995 and Stefova 2003. The most reliable studies that include *M* are those by Blahová (cf. her bibliography up to 1980 in *KME* 1: 204), Ivanova–Mirčeva (cf. her bibliography up to 1990 in *KME* 2: 44–45). For the general background, see Ivanova 2003, Slavova 2003.

C ι πο μνοζѣ глѣтѣ·
G ἢ πακѣ сходѣцеє са· ἢ не по μνοζѣ глѣтѣ·
M ἢ паки сходеце се· ἢ не по μνοζѣ глѣтѣ
 2 Ex 32:1

γ Ποιήσον ἡμῖν θεούς, οἱ προπορεύονται ἡμῶν.

x сѣтвори намѣ богѣ· иже поидѣтѣ прѣдѣ нами
S сѣтвори намѣ богѣ· иже прѣдѣ нами поидѣтѣ·
C створи намѣ бѣзи иже поидѣтѣ прѣдѣ нами·
G сѣтвори намѣ бѣзи· иже поидѣтѣ прѣдѣ нами·
M створи намѣ бѣзи· иже поидѣтѣ прѣдѣ нами·

3

*g*¹ Τί λέγεις; τὰ θαύματα ἐν χερσὶν ἔτι, καὶ ἐπελάθου [Θεοῦ] τοῦ εὐεργέτου;

x ѣто глаголеши· ѡудеса вѣ рѣкоу дрѣжа кеднаѣ· то ли забѣи благодѣтелиа бога·

S ѣто глаголеши ѡудеса вѣ рѣкоу дрѣжа кеднаѣ· толи ли забѣи благодѣтелиа бѣ·

*g*² Τί λέγεις; Εἶδες τοιαῦτα θαύματα, καὶ ἐπελάθου... τοῦ τρέφοντός σε...

x ѣто глаголеши· ѡудеса видѣлѣ ꙗси толика и таковаѣ· и абие ли забѣи сѣтворѣшаго ꙗ·

C -ѣто глѣши· ѡудеса видѣлѣ еси толика· ι таковаѣ ι абие ли забѣи сѣтворѣшаго ꙗ·

G ѣто глѣши ѡудеса видѣлѣ еси· толика ἢ такова· ἢ абие ли забѣи сѣворѣшаго ꙗ·

M ѣто глѣши ѡудеса видѣлѣ ꙗси толика ἢ таковаѣ· ἢ абие ли забѣи сѣворѣшаго ꙗ·

4

*g*¹ Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἦσαν ἀναίσθητοι καὶ ἀγνώμονες τῇ ὑποθέσει τῶν ἑορτῶν ἐγκατέδησε

x понеже оубо сице вѣша непѡуѣще и вежоумни· о праздѣниѣхъ приваза

S келма оубо сице вѣша непѡуѣшѣте и невѣгласи· о праздѣниѣхъ приваза

*g*² Ἐπεὶ οὖν ἐπελανθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ, τῇ ὑποθέσει τῶν ἑορτῶν ἐγκατέδησε

x понеже оубо сице забѣиша добрѣиѣ его дѣтѣли· вѣмѣсти богѣ вѣ праздѣниѣхъ

C по-еже оубо забѣиша добрѣиѣ его дѣтѣли· вѣмѣсти бѣ вѣ праздѣниѣхъ

G понеже оубо забѣишѣ добрѣиѣ дѣтѣли· вѣмѣси бѣ вѣ праздѣниѣхъ

M понеже оубо забѣишѣ добрѣиѣ дѣтели· вѣмѣси ἢ бѣ вѣ праздѣниѣхъ

*g*¹ τῶν δωρεῶν τὰ ὑπομνήματα ὁ Θεός,

x дарѡвѣ памати богѣ·

S дарѡвѣ памати богѣ·

*g*² τῶν δωρεῶν τὰ ὑπομνήματα ὁ Θεός, ἵνα καὶ ἐκόντες καὶ ἄκοντες ἔναυλον ἔχωσι τὴν μνήμην.

x памати добрѣиѣхъ дѣтѣли· да и хѡтаѣ· и не хѡтаѣ· имѣтѣ паматѣ·

C иѣхъ дѣтѣли· да ι хѡтаѣте ι не хѡтаѣте· имѣтѣ паматѣ·

G памати добрѣиѣхъ дѣтѣли· да ἢ хѡтаѣ· и не хѡтаѣ· имѣтѣ паматѣ·

- M* добрыіе д'втели памети· да ѡ хотеце ѡ не хотеце ѡмоутъ паметь·
cf. Ex 12:24
- g*¹ καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ Πάσχα θύειν ἐκέλευσεν,
x и сего ради пасхѣ жрѣти повелѣ·
S ѡ сего д'влма пасхѣ жрѣти повелѣ·
- g*² Καὶ ἐκεῖνοι μὲν οὕτω· Διὰ τί;
x и не забѣдѣтъ добраго с'зд'втелиа· пожри· сатъ· пасхѣ· по ѡто·
C и не забѣдѣтъ· добраго с'зд'втелѣ· пожри сатъ пасхѣ· по ѡто·
G и не забѣдѣтъ добраго с'зд'втелѣ· пожри рѣ пасхѣ· по ѡто·
M ѡ не забѣдоутъ добрадо свѣд'втелиа· пожри рѣ пасхоу· по ѡто
5 Ex 13:14
- g*¹ Ἴνα, ἐάν σε ἐρωτήσῃ, φησὶν, ὁ υἱός σου· Τί ἐστὶ τὸ Πάσχα τοῦτο; εἴπῃς,
ὅτι
x да аце та вѣпроситъ· сатъ· с'зинъ твои· ѡто кетъ пасха се· речеши· іако
S аце та вѣпроситъ с'нъ ти рече· іако ѡто кетъ се пасха· сице речеши іако
*g*² Ἴν', ὅταν ἐπερωτήσῃ σε, φησὶν, ὁ υἱός σου· Τί ἐστὶ τοῦτο; εἴπῃς, ὅτι
x да іагда вѣпроситъ та· сатъ· с'зинъ твои· ѡто се кетъ· речеши· іако
C да іагда вѣпроситъ та с'нъ твои· ѡто се етъ речеши емоу· ѡко
G да іагда вѣпрашатъ(!) та с'нъ твои· ѡто се кетъ· рѣши емоу іако
M да іагда вѣпроситъ те с'нъ твои глѣ ѡто се іѣ· то рѣши іемоу іако
6 cf. Ex 12:7 22–23
- g*¹ τοῦ προβάτου τὸ αἷμα ἐπέχρισαν ταῖς θύραις... οἱ πρόγονοι ἐν Αἰγύπτῳ,
x овъчеѣ крѣвиѣ двѣри помазаша д'вди вѣ егнпѣтъ·
S іѣже овъчеѣ крѣвиѣ двѣри помазаша д'вти· вѣ егнпѣтъ·
*g*² τούτου τοῦ προβάτου τὸ αἷμα ἐπέχρισαν ταῖς φλιαῖς τῶν θυρῶν καὶ
διέφυγον τὸν θάνατον,
x крѣвиѣ сего овъчѣте помазачъ прагъи двѣри· и ізвѣгъ с'змрѣти·
C кровыѣ сего овъч-те· помазачъ прагъи двѣри· и ізвѣгъ с'змрѣти·
G крѣвиѣ сего овъчѣте· помазачъ прагъи двѣри· ізвѣгъ с'змрѣти·
M крѣвиѣ сего ѡвчѣте помазачъ прагъи двѣрей· ѡ ізвѣгъ смрти
7 Ex 12:23
- g*¹ Ἴνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων ἐλθὼν καὶ ἰδὼν
x да гоубаи пришьдъ· и видѣвъ·
S таѣе пришьдъ гоубаѡ ѡ видѣвъ·
*g*² ὄν ὁ ὀλοθρεύων ἐπήγαγε τοῖς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἄπασι· καὶ διὰ τὸ αἷμα
x іѣже гоубитель наведе на егнпѣтиаъи вѣса· и сеѣ крѣвиѣ
C іѣже гоубитель наведе на егнпѣтѣни вѣса· и сеѣ кровыѣ
G іѣже гоубитѣ(!)· наведе на егнпѣтѣни вѣса· ѡ сеѣ крѣвиѣ
M іѣже гоубитель наведе на іегнпѣтѣне вѣсе· ѡ сею крѣвиѣ
- g*¹ τολμήσῃ εἰσπηδήσαι, καὶ τὴν πληγὴν ἐπαγαγεῖν.
x не с'змѣаше вѣскоѡити· ти іазвѣ вѣнести·

12

- g*¹ ὁ ἄμνός ἐτέρου ἄμνου πνευματικοῦ, καὶ πρόβατον προβάτου·
x агньць· иномоу агньцоу доуховьноу· и овьца овьци·
S ἀγνήϊς· ἰνομοу ἀγνηцоу доуховьноуоуμοу· ἡ ὄβυца и ὄβῶца·
*g*² Ἄμνός, καὶ ἄμνός. Ἄλλ' ὁ μὲν ἄλογος, ὁ δὲ λογικός. Πρόβατον καὶ
 πρόβατον,
x агньць и агньць· нъ овъ бѣ несъмъисльнъ· овъ же съмъисльнъ· овьѡа и овьѡа· нъ
 ово бѣ рабне· се же господьне·
C ѳгньць· и ѳгньць· нъ овъ бѣ несъмъисленъ· овъ съмъисленъ· овьѡа i овьѡа· нъ овъ
 бѣ рабье се же г̃не·
G агнець· и агне̃ нъ ѡн бѣ несъмъисленъ· овъ же смъисленъ· ὄвѡа ἡ ὡвѡа· нъ ѡво бѣ
 рабне· се же г̃не·
M ἀγньць ἡ ἀγньць· нь ѡвь бѣ смѣисльнь ἄ сь несмѣисльнь· ѡвьѣ ἡ ѡвьѣ· нь ѡво бѣ
 рабне ѡво же г̃не·

13 Thess 2:17, Mal 4:2

- g*¹ καὶ τὸ μὲν ἦν σκιά, τὸ δὲ ἀλήθεια. Ἐπειδὴ ἐπέφανεν ὁ τῆς δικαιοσύνης
 ἥλιος,
x ово во бѣ стѣнь· ово же рѣснота· понеже іави са правьдъноіє слъньце·
S ὄво во бѣ стѣнь ὄво ἰстина· εлма же іави са правьдъноіє слъньце·
*g*² σκιά καὶ ἀλήθεια. Ἄλλ' ἐπέφανεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος,
x стѣнь и рѣснота· іави са слъньце правьдъноіє·
C стѣнь· i истина· ѳви са слъньце праведноіє·
G стѣнь и рѣснота· іави са слъньце праведно·
M стѣнь ἡ ἰстина· іави се слъньце праведноіє·
*g*¹ ἡ σκιά λοιπὸν ἐπαύσατο· ἡλίου γὰρ ἀνίσχοντος, κρύπτεται ἡ σκιά.
x стѣнь прѣста оуже· слъньцоу во възходащюу· ськръиетъ са стѣнь·
S стѣнь прѣстадше о̃же· слъньцоу· възходащюу· ськръиетъ са стѣнь·
*g*² καὶ ἡ σκιά πέπαυται· Ἠλίου γὰρ ὄντος, κρύπτεται ἡ σκιά.
x сего ради стѣнь прѣста· слъньцоу во сѡщюу· стѣнь таитъ са·
C сего ради стѣнь прѣста· слъньцию во сѡштю· стѣнь таитъ са·
G сего ради стѣнь прѣста· слъньцоу сѡщюу стѣнь таитъ са·
M сего ради ἡ стѣнь прѣста· слъньцоу во соущю стѣнь таитъ се·

14

- γ* Διὰ τοῦτο γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ τραπέζῃ ἐκάτερον γίνεται Πάσχα, καὶ τὸ τοῦ
 τύπου, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας.
x сего ради на сеи трапезѣ обои бзивајете пасѣѣ· и образънаѣа и истиньнаѣа·
S сего д'вл'ма на тои трапезѣ обои бзивајете пасѣѣ· ἡ ὄбразънаѣа ἡ ἰстинънаѣа·
C сего ради на сеи трапѣзѣ· бзивајетъ пасѣа i образънаѣѣ i истиннаѣѣ·
G сего ради на сеи трапезѣ бзивајетъ пасѣа· и ѡбразънаѣ ἡ истин'наѣ·
M сего ради на сиѣи трапезѣ бзивајетъ пасѣа· ἡ ѡбразънаѣ ἡ ἰстиннаѣ·

15

g¹ Καθάπερ γάρ οἱ ζωγράφοι ἐν αὐτῷ τῷ πίνακι καὶ τὰς γραμμὰς περιάγουσι... καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων ἐπιτιθέασιν·

x *также во зографи на единоми дѣцѣ. и образзи ѡрѣтайѣтъ. и истинѣ пишѣтъ мастинѣ.*

S *также во шарѣриа на ѣдиноми дѣстѣ. ѡ ѡбраззи ѡрѣтайѣтъ и истинѣ пишѣтъ шаромѣ.*

g¹ οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησιν ἐπ' αὐτῆς τῆς τραπέζης καὶ τὸ τυπικὸν Πάσχα ὑπέγραψε, καὶ τὸ ἀληθινὸν προσέθηκε·

x *сице и христосѣ сътвори на тои трапезѣ. и ообразьнѣнѣ пасхѣ наѡрѣта. и истиньнѣнѣ приложи.*

S *сице ѡ хсѣ сътвори на тои трапезѣ. ѡ ообразьнѣнѣнѣ пасхѣ наѡрѣта. ѡ ѡстиньнѣнѣнѣ приложи.*

16 Mt 26:17

γ *Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα;* Ἦν τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα τότε,

x *къде хощеши оуготоваемѣ ти ѡсти пасхѣ. бѣ юдѣиска пасха.*

S *къде хощеши да съготовимѣ ти ѡсти пасхѣ. бѣ жидовска пасха.*

C *къде хощеши оуготоваемѣ ти ѡсти пасхѣ. бѣ юдѣиска пасха.*

G *где хощеши оуготоваемѣ ти ѡсти пасхѣ. бѣ иудейска пасха.*

M *где хощеши оуготоваемѣ ти ѡсти пасхѣ. бѣ ѡдѣиска пасха.*

17

γ ἀλλὰ τοῦ ἡλίου ἐλθόντος, μηκέτι λύχνος φαίνεται,

x *нѣ слънѣцоу пришьдѣшоу. да не сияетѣ свѣтильника.*

S *нѣ слънѣцоу пришьдѣшоу свѣта да не сияѣтъ.*

C *нѣ слънѣцоу пришедѣшоу. да не съветѣ свѣтильникѣ.*

G *нѣ слънѣцоу пришедѣшоу да не сияетѣ свѣтильникѣ.*

M *нѣ слънѣцоу пришьдѣшоу да не сияѣтъ никѣ.*

γ τῆς ἀληθείας παραγενομένης, ἀργεῖτο λοιπὸν ἡ σκιά.

x *рѣснотѣ пришьдѣши. оуже да праздъноуетѣ стѣнѣ.*

S *ѡстинѣ пришьдѣши. праздѣнѣ ѡстѣ стѣнѣ.*

C *ѡстинѣ пришедѣши. юже да праздъноуетѣ стѣнѣ.*

G *ѡстинѣ пришедѣши. ?же не празноуетѣ стѣнѣ.*

M *ѡ ѡстинѣ пришьдѣши ѡже не празъноуетѣ стѣнѣ.*

18

g¹ Ταυτὰ πρὸς Ἰουδαίους λέγω, ἐπειδὴ δοκοῦσι Πάσχα ποιεῖν,

x *си кѣ юдѣомѣ глаголѣ. понеже мьнатѣ са пасхѣ твораще.*

S *си кѣ жидомѣ глаголѣ. ѣлма мьнатѣ са пасхѣ твораште.*

g² Ταυτὰ πρὸς Ἰουδαίους λέγω, ἐπειδὴ ἀπατῶντες δοκοῦσι Πάσχα ἐπιτελεῖν,

x *си кѣ юдѣомѣ глаголѣ. понеже льстаще са мьнатѣ пасхѣ творити.*

C CI KЪ ИЮДѢОМЪ ГЛѢ· ПОНЕЖЕ ЛЪСТАШТЕ СА МНАТЪ ПАСХЪ ТВОРИТИ·

G CI KЪ ИЮДЕŦМЪ ГЛѢ· ПОНЕЖЕ ЛЪСТАЩЕ СА МНАТЪ ПАСХЪ СТВОРИТИ·

M CIИ КЪ ИЮДѢМЪ ГЛЮ· ПОНЕЖЕ ЛЪСТЕЩЕ СЕ МНЕТЬ ПАСХОУ ТВОРИТИ

19 Acts 7:51

g¹ ἐπειδὴ γνώμη ἀναισχύντω τὰ ἄζυμα προβάλλουσιν οἱ [ἀεὶ] ἀπερίτητοι ταῖς καρδίαις.

x ИБО ОУМОМЪ БЕСТОУДЬНОМЪ ОПРѢСНЪКЪ ПРѢДЪПОЛАГАИЖЪТЪ· ИЖЕ ПРИСНО НЕОБРѢЗАНИ СРЪДЪЦИ·

S ИѢЛМА ОУМОМЪ СТЪИДЪКОМЪ· ОПРѢСНЪКЪ ПРѢДИ ПОЛАГАИЖЪТЪ· ИЖЕ ПРИСНО НЕОБРѢЗАНЪИ СРЪДЪЦИ·

g² ἐπειδὴ γνώμη ἀναισχύντω τὰ ἄζυμα προβάλλουσι οἱ ἀπερίτητοι ταῖς καρδίαις, καὶ τοῖς ὡσί...

x ИБО БЕСТОУДЬНОИЖ ВОЛЕИЖ ОПРѢСНЪКЪ ИАДАТЪ НЕ ОБРѢЗАНИИ СРЪДЪЦИ· НИ ОУШЕСЪИ СВОИМИ·

C ИБО СТОУДЪНОИЖ ВОЛЕИЖ· ОПРѢСНЪКЪ ИДАТЪ НИ ОБРѢЗАНИ СРЪДЪЦИ· НИ ОУШЕСЪИ СВОИМИ·

G И БЕСТОУДНЪЖ ВОЛЪ· УПРѢСНЪКЪ ИАДАТЪ· НЕ УБРѢЗАНЪИ СРЪЦИ· НИ ОУШЕСЪИ СВОИМИ·

M И БЕСТОУДНОУЮ ВОЛЮ· УПРѢСНЪКЪ ИДЕТЬ· НЕ УБРѢЗАНИИ СРЪЦИ И ОУШЕСЪИ

20

g¹ Πῶς, εἰπέ μοι, τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖς, ὦ Ἰουδαῖε;

x КАКО· РЪЦИ МИ· ПАСХЪ ТВОРИШИ· W ИЮДѢ·

S КАКО ПОВЖДЪ МИ ПАСХЪ ТВОРИШИ·W ЖИДОВИНЕ·

C РЪЦИ МИ· W ЮДѢ КАКО ПАСХЪ ТЪИ·

G РЪЦИ МИ W ЮДЕЕ КАКО ПАСХЪ ИАСИ·

M ---- - - ИЮДѢИ· КАКО ПАСХОУ ИАСТЕ·

21

γ Ὁ ναὸς κατέσκαπται, ὁ βωμὸς ἀνήρηται, τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων πεπτάτηται,

x ЦРЪКЪИ РАЗОРЕНА· ТРѢВИЩЕ ОТАТО· СВАТАНА СВАТЪИИХЪ ПОПЪРАНА·

S ЦРЪКЪИ РАСКОПАНА· ТРѢВИШТА РАЗМЕТАНА· СВАТАНА СВАТЪИИХЪ ЗАПЪРАНА·

C ЦРЪКИ РАЗОРЕНА ЕСТЪ· ТРѢВИШТЕ О--ТО ЕСТЪ· СЪДА СЪТЪИХЪ ПОПЪРАНА СЪТЪ·

G ЦРЪКЪИ(!)· РАЗОРЕНА БЪИ· ТРѢВИЩЕ УТАТО КЕСТЪ· СЪДА СЪТЪИХЪ ПОПРАНА СЪТЪ·

M ЦРЪКИ РАЗОРЕНА КЕСТЪ ТРѢВИЩЕ УТЕТО БЪИ СЪДА СЪТЪИИХЪ ПОПРАНА СУТЬ·

γ πάσης θυσίας εἶδος [κατα]λέλυται·

x ВЪСАКОИЖ ЖРЪТВЪИ ОБРАЗЪ РАЗОРЕНЪ КЕСТЪ·

S ВЪСЪКОМ ТРѢВЪИ ЖРЪТВА ПРѢТЪРЪЖЕ СА·

C ВЪСЪКОИЖ ЖРЪТВЪИ ОБ---- РАЗОРЕНЪ ЕСТЪ·

G ВЪСЪКОЖ ЖРЪТВЪИ УБРАЗЪ РАЗОРЕНЪ БЪИ·

M ВСАКОЕ ЖРТВЪИ УБРАЗЪ РАЗОРЕНЪ БЪИ·

22

γ τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα τολμᾷς τὰ παράνομα πράττειν πράγματα;

x ТЕСО РАДИ ОУБО ТАКЪИ ВЕЦИ БЕЗАКОНЪИ СЪМЪИШИ ТВОРИТИ·

S ТСО ДЪЛМА О СИХЪ ДРЪЗДАЕШИ БЕЗАКОНЪИИИХЪ ДЪЛЕСЕХЪ·

C Т--- РАДИ ОУБО ТАКОВЪИИ --ШТИ БЕЗАКОНЪИИ СЪМЪИШИ ТАКО ТВОРИТИ·

G ἕσο ραδι ἴβο τακoβѣѣ вѣѣи βεζακoннѣѣ смѣѣши тако творити·

M ἕσο ραδι οὔβο τακοβѣѣ вѣѣи βεζακoннѣѣ смѣѣете тѣѣрити тако·

23 Ps 136:3

g¹ Ἀπῆλθες εἰς Βαβυλῶνά ποτε, κάκεϊ ἔλεγον οἱ αἰχμαλωτεύσαντές σε·

x иде вѣ вавυлонѣ инoгдa· и тоу глаголаахѣ плѣнѣшии тa·

S ἴδε вѣ вавυлонѣ инѣгдa ἢ тоу глаголаахѣ плѣнѣшѣшии тa·

g² Ἀπῆλθες ποτέ εἰς Βαβυλῶνα, ἤκουσας τῶν αἰχμαλωτευσάντων ὑμᾶς λεγόντων·

x инoгдa шeлѣз иeси вѣ вавυлонѣ· и глаголихѣмѣз вaмѣз плѣнѣшииимѣз вѣ·

C инoгдa шeлѣз eси вѣ вaвѣ---- и глѣхѣшѣтeмѣз кѣз вaмѣз плѣнѣшѣимѣз --и·

G инoгдa шeлѣз eси вѣ вaвυлонѣ· глѣхѣ вaмѣз плѣнѣшии вѣ·

M ἢ инoгдa шѣ (text 23b–68a missing)

24 Ps 136:3

g¹ Ἦμισατε ἰτὴν ᾠδὴν] ἡμῖν [τοῦ Κυρίου]· καὶ οὐκ ἠνέσχον·

x поитe нaмѣз пѣснѣ гoспoдѣнѣѣ· и нe мoжaашe·

S сѣпoйтe нaмѣз пѣснѣ гoспoдѣнѣѣ ἢ нe мoжaашe·

C поитe нaмѣз пѣснѣ гѣѣѣ· нe хoтѣвaз eси· нѣ прoтѣвѣлѣз сa eси·

G поитe нaмѣз пѣ гѣнa нe хoтѣвaз eси· нѣ прoтѣвѣлѣ сa eси·

25

g¹ Καὶ ταῦτα δεικνύς ὁ Δαυῖδ ἔλεγεν·

x и сe кaжa· дaвυдѣз глaгoлaашe·

S ἢ сe кaжa дaвyдѣз глaгoлaашe·

g² Καὶ ταῦτα δηλῶν ὁ μακάριος Δαυῖδ ἔλεγεν·

x и сe глaгoлa· влaжeнѣи дaвυдѣз вѣпнѣтѣ·

C и сe глѣ влaжeнѣи дѣдѣз вѣпѣтѣ·

G и сѣ глѣ влѣжнѣи дѣдѣз вѣпнѣтѣ·

26 Ps 136:1

γ Ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος· ἐκεῖ ἐκαθήσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν·

x нa рѣцѣ вaвυлонѣцѣ тоу сѣдoмѣ· и плaкaхoмѣ сa·

S нa рѣцѣ вaвυлонѣцѣ тоу сѣдoхoмѣ ἢ плaкoхoмѣ сa пoмaнѣвѣшe сѣнѣнѣ·

C нa рѣцѣ вaвυлонѣцѣ тоу сѣдoмѣ и плaкaхoмѣ сa·

G нa рѣцѣ вaвυлонѣцѣ тоу сѣдoхoмѣ ἢ плaкaхoмѣ сa·

γ ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν,

x нa вpѣвѣ пo сpѣдѣ кeнa oбѣсѣхoмѣ oрѣгaнѣи нaшa·

S нa вpѣвѣ пoсpѣдѣ кeнa oбѣсѣхoмѣ сѣсѣдѣз свoл·

C нa вpѣвѣи пoсpѣдѣ кeнa oбѣсѣхoмѣ oрѣгaнѣи нaшa·

G нa вpѣвѣи пoсpѣ кeнѣ oбѣсѣхoмѣ oрѣгaнѣи нaшѣ·

27

g¹ τούτεστι ψαλτήριον, κιθάραν, λύραν, καὶ τὰ λοιπά·

x сѣрѣѣ пeллѣтѣрѣ· гѣсли· цѣвѣнѣицѣ· и прoдѣлѣ·

S сѣрѣѣ гѣсли свѣрѣвѣи· цѣвѣнѣицa· ἢ прoдѣлѣ·

g² τουτέστι τὸ ψαλτήριον, τὴν κιθάραν, τὴν λύραν.

x сирѣчь псалтѣриѣ· гѣсли·

C сирѣчь псалтѣриѣ· гѣсли·

G сирѣчь псалтѣриѣ ѿ гѣсли·

28

γ τούτοις γὰρ ἐκέχρηντο τὸ παλαιόν, καὶ διὰ τούτων τοὺς ψαλμοὺς ᾄδον.
Καὶ ταῦτα ἀπελθόντες εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἔλαβον

x си бо дрѣжааше ветѣхоѣ· и сими псалѣмѣи поаѣхѣ· и си ишѣдѣше вѣ пѣвѣнниѣ
вѣзаса·

S си бо дрѣжааше ветѣхоѣ· ѿ сими пѣвени поаѣхѣ· ѿ си ишѣдѣше вѣ пѣвѣнниѣ·

C сими бо псалѣми поѣхѣ· вѣ ветѣсѣмѣ законѣ· и си органѣи вѣзаша· егда ѿ
пѣвѣниша

G сими бо псалѣми поаѣхѣ ветѣсѣмѣ законѣ· ѿ си ѿрганѣи вѣзашѣ егда ѣ пѣвѣнишѣ·

29

γ Ἴν' ἔχωσι τὴν ὑπόμνησιν τῆς πολιτείας τῆς ἐν τῇ πατρίδι, οὐχ ἵνα
χρήσωνται.

x да имѣтѣ паматѣ житиѣ вѣ своѣи земли· не да поѣтѣ·

S да имѣтѣтѣ паматѣ житиѣ· своѣа земля· нѣ не да поѣтѣ·

C да имѣтѣ паматѣ домашнѣго житѣ· не хоташте· тоу пѣти·

G да имѣтѣ паматѣ домашнаго житиѣ· не хоташте пѣти·

30 Ps 136:3

γ Ἐκεῖ γὰρ, φησίν, ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους
ᾠδῶν.

x тоу бо сатѣ· вѣпросиша нѣи пѣвѣншии нѣи словесѣ пѣснѣмѣ·

S тоу бо рече вѣпросиша нѣи пѣвѣншиѣ· словесѣ пѣсени

C тоу бо сатѣ вѣпросиша насѣ· пѣвѣншиѣ нѣи поите намѣ отѣ словесѣ пѣснѣнѣхѣ·

G тоу бо рѣ вѣпросишѣ нѣ пѣвѣншиѣ нѣи поите намѣ ѿ словесѣ пѣснѣнѣхѣ·

Ps 136:4

γ Καὶ εἶπομεν: Πῶς ἄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;

x и рѣхомѣ· како поемѣ пѣснѣ господнѣи на земли цюуждѣи·

S и рѣхомѣ· како вѣспоѣмѣ пѣснѣ господнѣи на земи стоуждѣи·

C и рѣхомѣ· како поемѣ пѣснѣ гнѣи на земи тоуждѣи·

G ѿ рѣхомѣ· како вѣспоѣмѣ пѣснѣ гнѣи на земли тоуждѣи·

31

γ¹ Τί λέγεις; τὴν ᾠδὴν Κυρίου οὐκ ἄδεις ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας,

x ѣто глаголеши· пѣсени господнѣи не поѣши на земли цюуждѣи·

S ѣто глаголеши пѣсени ли господнѣи не поѣши· на земи штоуждѣи·

g² Τί λέγεις, εἰπέ μοι τὴν ᾠδὴν Κυρίου οὐκ ἄδεις ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας,

x ѣто глаголеши· рѣци ми· пѣсени господнѣи не поѣши на земли цюуждѣи·

C ѣто глѣши рѣци ми· пѣсени гнѣи не поѣши на земи тоуждѣи·

G ѣто глѣши рѣци ми· пѣснѣ гнѣи не поѣши на земли тоуждѣи·

γ καὶ τὸ Πάσχα Κυρίου ἐπιτελεῖς ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;

x и пасхѣ ли господниѣ твориши на земли цоуждѣи·

S ἄ ли пасхѣ господнѣи твориши на зєми тоуждєи·

C ι пасхѣ ли гнѣи твориши на зєми тоуждєи·

G и пасхѣ ли гнѣи твориши на земли тоужѣи·

32

γ Εἶδες τὴν ἀγνωμοσύνην· εἶδες τὴν παρανομίαν;

x видѣ ли безоумиє· видѣ ли беззакониє·

S видѣ ли ꙗꝛодѣство видѣ ли беззакониє·

C видѣ ли безоумьє ιχъ· видѣ ли беззаконьє ιχъ·

G видѣ ли безоумиє ιχъ· видѣ ли беззакониє ιχъ·

33

γ Ὅτε πολέμοι ἦσαν οἱ καταναγκάζοντες, οὐδὲ ψαλμὸν ἐτόλμων εἰπεῖν ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας·

x ѡгда брани бѣша нѣдациѣ· ни псалъма сѣмѣхѣ рєци на земли цоуждѣи·

S ѡгда рати бѣша ноуждѣи твораштє· ни гѣсни можадѣхѣ сѣгѣти на зєми штоуждєи·

C ѡгда брани бѣша нѣдштѣи ιχъ· ни псалмъ сѣмѣша рєшти· на зєми тоуждєи·

G ѡгда брани бѣшѣ нѣдштѣѣи ѡчъ· ни псалмъ сѣмѣшѣ рєци на земли тоужѣи·

34

g¹ νῦν δὲ ἀφ' ἑαυτῶν μηδενὸς ἀναγκάζοντος μηδὲ βιαζόμενου, πόλεμον εἰσάγουσι πρὸς τὸν Θεόν.

x нѣнѣ же о сєбѣ ниєдиномоужє бѣдациоу· ни нѣдациоу· бранѣ творатъ къ богоу·

S нѣниѣ же ѡ сєбѣ никогоже ноудаштѣ· ни бѣдѣи твораштѣ· ратѣ творатъ на бѣ·

C μ нѣнѣ о сєбѣ ниєдиномоу бѣдаштѣ· ниєдиномоу· нѣдаштѣ· бранѣ творатъ къ боу·

G ѡ нѣнѣ ѡ сєбѣ ниєдиномоу бѣдациоу
бранѣ творѣтъ къ боу·

35 Acts 7:51

g² Διὸ καὶ ὁ μακάριος Στέφανος ἔλεγε πρὸς αὐτούς· Ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε.

x сєго ради блаженъи стєфанъ глаголаше къ нимъ· взи присно доухоу
сѣагоужемоу противитє сѣ·

C ---- ---и блаженъи ст--анъ глѣше къ нимъ· взи при---- хоу с--моу противитє сѣ·

G сєго ради блѣжнѣи стєфанъ глаше къ нимъ· взи присно стѣмо(!) дѣхоу противитє сѣ·

36

γ Ὅρας πῶς ἀκάθαρτα τὰ ἄζυμα; πῶς παράνομος

x видиши ли како нечисти опрѣснѣци· како беззаконьнѣ

S видиши ли како нечѣсть ѡпрѣснѣѣскаѣ· како беззаконєнѣ

C видиши ли --к- сѣтѣ нечѣсти· опрѣснѣци· како беззаконѣнѣ єстѣ

G видиши ли како рѣ нечѣсти ѡпрѣсноци· како беззаконєнѣ єстѣ

γ ἡ ἑορτή; πῶς Πάσχα οὐκ ἔστιν Ἰουδαϊκόν;

- x праздѣникъ· како пасха нѣтъ иудѣиска·
 S праздѣникъ· како пасха нѣтъ жидовъска·
 C праздѣникъ· иудѣискъ· юже во нѣтъ пасхѣ иудѣискѣ·
 G празникъ иудѣискъ·? же во нѣтъ пасхѣ иудеискѣ·

37

γ Ἐν Πάσχα Ἰουδαϊκόν ποτε, ἀλλ' ἐλύθη νῦν, καὶ ἐπιήλθε τὸ Πάσχα

- x вѣ пасха иудѣиска иногда· нѣ razorи са нѣинѣ· и наиде пасха
 S вѣ пасха жидовъска инѣгда· нѣ razorи са нѣина· ѣ приде пасха
 C вѣ пасха иудѣиска иногда· нѣ razorена вѣтъ· наиде во
 G вѣ пасха иудеиска иногда· нѣ razorена вѣт· наиде во

g¹ το πνευματικόν, ὃ παρεδίδου τότε.

- x доуховнаѣ· ѣже прѣда тогда·
 S доуховнаѣ ѣже прѣда тѣгда·
 g² το πνευματικόν, ὃ παρεδίδου τότε ὁ Χριστός.

- x доуховнаѣ· ѣже прѣда тогда исочъ·
 C дѣховнаѣ· ѣже прѣдаше ѣ·
 G дѣовнаѣ· ꙗже прѣдаше тогда ѣ·

38 Mt 26:26, 1 Cor 11:24

γ Ἐσθιόντων γὰρ αὐτῶν καὶ πινόντων, φησί, λαβὼν ἄρτον ἔκλασε καὶ εἶπε·

- x ѣдѣемъ во имъ· сатъ· и пиѣемъ· приимъ хлѣвъ· прѣломи· и рече·
 S ѣдѣштемъ во имъ рече ѣ пиѣштемъ· вѣзмъ хлѣвъ прѣломи ѣ рече·
 C ѣдѣштемъ во имъ сатъ приимъ хлѣвъ прѣломъ и рече
 G ѣдѣемъ(!) во имъ рѣ ѣ пиѣемъ приемъ хлѣвъ прѣломи и рѣ·

γ Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν κλώμενον...

- x се ѣтъ тѣло мое· за вѣ и за мѣногѣ ломимое·
 S се ѣтъ плѣтъ моя за вѣ прѣламаѣма·
 C се етъ тѣло мое ломимое за мѣногѣ·
 G се ѣтъ тѣло моѣ ломимое за мнѣгѣ·

39

γ Ἴσασιν οἱ μεμυεμένοι τὰ λεγόμενα.

- x вѣдатъ навѣикъшии глаголемое·
 S вѣдатъ са навѣикъшии глаголемое·
 C ѣ вѣдатъ наоучении глѣмое·
 G ѣ вѣдатъ наоучении глѣмоѣ·

40 1 Cor 11:25

γ Καὶ πάλιν τὸ ποτήριον· λέγων·

- x ѣ пакѣ ѣашѣ· глагола·
 S ѣ пакѣ ѣашѣ глагола·
 C пакѣ ѣашѣ с-тъ даше имъ гла· сежде имъ гла·
 G ѣ пакѣ ѣашѣ рѣ даше имъ гла· сиже имъ гла·

Mt 26:28

γ Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

x ce кестъ крѣи моѧ· ѧже за мѣногѣи изливаема вѣ оставлениѣ грѣхомъ·

S ce кестъ крѣвѣ моѧ· ѧже за многои проливаѣма на оставѣѣниѣ грѣхъ·

C ce естъ крѣв- моѣ изливаема за вѣи вѣ оставлениѣ грѣхомъ·

G си кѣтъ крѣвѣ моѧ· ѧзливаѣмадъ за вѣи вѣ ѡпоуциениѣ грѣхомъ·

41 Mt 26:47

γ Καὶ παρῆν ὁ Ἰούδας, τοῦ Χριστοῦ ταῦτα λέγοντος.

x и прииде юда· се глаголющюу христоу·

S ѧ прииде ѧюда се глаголющюу хѣоу·

C вѣ -- тоу юда· се глѣшюу хѣоу·

G вѣ же тоу ѧюда се глѣшюу хѣоу·

42 Mt 26:28 15

γ Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά, Ἰούδα, ὅπερ ἐπώλησας τριάκοντα ἀργυρίων· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά,

x ce кестъ крѣи· ѡ юдо· ѧже продастъ на трѣхъ деcатъхъ сѣребръникъ· ce кестъ крѣи

S си кестъ крѣвѣ ѡ ѧюдо· ѧже прода на трѣхъ деcатъ динариѧ· си кестъ крѣвѣ

C ce естъ крѣвѣ моѣ· ѡ юдо ѧже прѣдалъ еси на хѣхъ· сѣребръницѣхъ· ce естъ крѣвѣ моѣ

G си естъ крѣвѣ моѧ· ѡ юдо ѧже прѣдалъ еси на ·ѧ· сѣребръницѣхъ· си естъ крѣвѣ моѧ·

γ ὑπὲρ οὗ πρὸ μικροῦ τὰ ἀναιδῆ σύμφωνα ἐπόιου πρὸς τοὺς ἀγνώμονας Φαρισαίους.

x о неже прѣжде сего вестоудѣнѣи сѣвѣтъ творѣаше· сѣ безоумнѣими фарисѣи·

S ѧѣже дѣлѣма тократъ стѣдѣкѣи сѣвѣтъ днѣи творѣаше· сѣ прѣдѣнѣими фарисѣи·

C о неже прѣжде сего· вестоудѣнѣи сѣвѣтъ творѣаше· сѣ безоумнѣими фарисѣи·

G ѡ неже прѣже сего вестоуднѣи сѣвѣтъ творѣаше· сѣ безоумнѣи фарисѣи·

43

γ Ὧ τῆς τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπίας! ὦ τῆς τοῦ Ἰούδα παραπληξίας! ὦ τῆς μανίας!

x ѡ христово ѣловѣколюбие· ѡ юдово безоумие· ѡ неистовство·

S ѡ веле хѣово ѣловѣколюбие· ѡ веле ѧюдино безаконие· ѡ веле вѣзѣшениѣ·

C ѡ ѣколюбѣствѣ хѣо· ѡ безоумѣ юдово· ѡ неистовство·

G ѡ ѣколюбие хѣо· ѡ безоумие ѧюдово· ѧ неинеистовство(!)·

44

γ ὁ μὲν γὰρ ἐπώλησεν αὐτὸν τριάκοντα δηναρίων·

x ѡвѣ бо продастъ ѧ на трѣхъ деcатъхъ динариѧ·

S ѡвѣ бо прода ѧ на трѣхъ деcатѣхъ динариѧ·

C овъ во продастъ ꙗко възъмъ ꙗ сѣребръникъ.

G ὦν βο продастъ ꙗ въземъ ꙗ сѣребръникъ.

45

γ ὁ Χριστὸς δὲ καὶ μετὰ τοῦτο οὐ παρητήσατο αὐτὸ τὸ αἷμα τὸ πραθὲν

x Δ χρισтосъ по томъ не отърече са: тѣжде крѣвъ прѣданѣѣ

S Δ χ̄с̄ ѡ по семъ не отъврѣже са: снѣѣ крѣвъ прѣданѣѣ

C Δ χ̄с̄ по томъ не отърече са: тѣжде крѣвъ прѣданѣѣ

G Δ χ̄с̄ по томъ не ѡр̄е са: тѣже крѣвъ прѣданѣѣ.

γ εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν δοῦναι τῷ πεπρακότι· εἶ γε ἠθέλησε.

x вѣ оставление грѣхомъ дати продавшоуемоу: аще би хотѣлъ.

S вѣ отъпоуштение грѣхомъ дати: тѣѣѣѣ Δ бѣ хотѣлъ.

C вѣ отъпоуштение грѣхомъ вѣдати самомоу продавшю ꙗко: аште би хотѣлъ

G вѣ ѡпоущение грѣхомъ вѣдати: самомоу продашомоу ꙗ: аще би хотѣлъ.

46

γ Καὶ γὰρ παρῆν Ἰούδας, καὶ μετεῖχε τῆς ἱερᾶς τραπέζης.

x приде во юда: и причащаше са сватѣѣ трапезѣ.

S приде во ѡюда причастити са сватѣѣ трапезѣ.

C тоу бо вѣ юда: причастникъ вѣваше сѣѣѣѣ трѣпѣзѣ.

G тоу бо вѣ юда: ѡ причащаше са сѣѣѣѣ трапезѣ.

47

γ Ὅσπερ γὰρ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔνιψε ὅτε καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν,

x ѡкоже бо ногѣ емоу оумзи: егда и друугѣимъ оученикомъ.

S ѡкоже бо ногѣ емоу оумзи: егда ѡ инѣмъ оученикомъ.

C ѣкоже ногѣ емоу оумзи: егда ꙗ друугѣимъ оученикомъ.

G ѡкоже ногѣ емоу ?мзи: егда ѡ друугѣимъ оученикомъ.

48

g¹ οὗτο καὶ τῆς ἱερᾶς μετέδωκε θυσίας

x тако и сватѣѣ трѣбѣѣ причастникъ сѣтвори:

S сице ѡ сѣѣѣѣ пода емоу трѣбѣѣ

g² οὗτο καὶ τῆς ἱερᾶς μετέδωκε τραπέζης

x тако и сватѣѣ трапезѣ причастникъ сѣтвори:

C тако ꙗ сѣѣѣѣ трапезѣ: причастника ꙗ сѣтвори:

G тако ѡ сѣѣѣѣ трапезѣ причастникъ сѣтвори:

49

γ ἵνα μηδεμίαν ἀπολογίας ἔχη πρόφασιν, ἐὰν ἐπιμείνη τῇ πονηρίᾳ.

x да ниѣдиноѣже иматъ винъ: аще прѣвѣдетъ вѣ зълѣѣ

S да ниѣдиноѣже иматъ ѡзѣѣѣѣ: аште прѣвѣдетъ вѣ зълѣѣ

C да ниѣдиноѣже винъ имѣѣѣ вѣзѣнетъ: аште прѣвѣвдѣѣѣ вѣ зълѣѣ

G да ниѣдиноѣже винъ ѡвѣѣѣѣ имѣѣѣ наѣнетъ аще прѣвѣвдѣѣѣ вѣ зълѣѣ

50

γ Πάντα γὰρ τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσήνεγκεν· ὁ δὲ ἔμεινε τὴν πονηρὰν διατηρῶν γνώμην.

x *всѣ во своѣ показа· онъ же прѣбъзѣвааше зълѣ волѣ имъ:*

S *вѣсе во своѣ испльни х̄с· нъ онъ ѣднаше прѣбъзѣвааше въ зълѣ оумѣ:*

C *всѣ во своѣ показа емоу· онъ же прѣбъзѣвааше зълѣ волѣ имъ:*

G *въсе во своѣ показа емоу· ѡнъ же прѣбъзѣвааше зълѣ волѣ имъ:*

51

γ Ἄλλὰ καιρὸς λοιπὸν τῇ φρίκῃ ταύτῃ προελθεῖν τραπέζῃ. Πάντες τοῖνυν προσέλθωμεν

x *нъ врѣма оуже страшнѣи сеи прѣстѣпѣти трапѣзѣ· вси оубо прѣстѣпимъ:*

S *Нъ врѣма оубо прѣстѣпѣти къ грѣдѣи сеи трапѣзѣ· вѣси оубо ѡдѣбмъ:*

C *нъ врѣма естъ юже· къ стѣи· і страшнѣи трапѣзѣ прѣстѣпѣти· вси оубо да прѣстѣпимъ:*

G *нъ врѣма естъ оуже къ страшнѣи трапѣзѣ прѣстѣпѣти· вси оубо прѣстѣпимъ*

γ μετὰ τῆς προσηκούσης σωφροσύνης καὶ νήψεως·

x *съ подобномъ въздържаниемъ и цѣломъдръствіемъ:*

S *съ лѣпзііумъ въздържаниіумъ ѡ чистотѣ:*

C *съ оуштенемъ· і съ цѣломъдръствіемъ подобномъ і съ многомъ оумиленьемъ:*

G *съ ѡчищениемъ· ѡ съ цѣломъдръствіемъ пѣбномъ ѡ съ многомъ оуміненіемъ*

52

g' καὶ μηδεὶς ἔστω Ἰούδας ἐκεῖ, μηδεὶς ἔστω πονηρός,

x *и не бѣди никтоже юдаа тоу· не бѣди никтоже зълѣ:*

S *не бѣди никтоже ѡдоиѣ тоу· не бѣди никтоже зълѣ· не бѣди*

C *не бѣди никтоже съде юдаа съи· никтоже лѣкавенъ· никтоже лицемѣръ:*

G *не бѣди никтоже съде юдаа съи· никтоже лѣкавъ· никтоже лицемѣръ:*

γ μηδεὶς ἔχων ἰόν, μὴ ἄλλα μὲν ἐπὶ τοῦ στόματος φέρων, ἄλλα δὲ ἐπὶ τῆς διανοίας.

x *никтоже имъи ѡдоу· не ино въ оустѣхъ носѣ· ино же въ оумѣ:*

S *никтоже ѡмѣи ѡдѣ· не ино въ оустѣхъ ѡмѣи ни въ оумѣ:*

C *никтоже ѣда имъи въ срѣдѣи сѣкрѣвена· не ино въ оустѣхъ носѣ· ино же въ оумѣ:*

G *никтоже ѡда имъи въ срѣи· сѣкрѣвена· не ино въ оустѣхъ носѣ· ѡно же въ оумѣ:*

53

γ Πάρεστιν ὁ Χριστός, καὶ νῦν ἐκεῖνος ὁ τὴν τράπεζαν ἐκείνην διακοσμήσας,

x *прѣстоитъ христосъ· и нзинѣ тѣжде трапѣзѣ тѣ оукрашини:*

S *приде х̄с ѡ нзинѣ тѣжде· ѣже трапѣзѣ ѡнѣ оутвори:*

C *і нзинѣ прѣстоитъ х̄с· і нзинѣ прѣстоитъ· оукраши тогда тѣ трапѣзѣ*

G *ѡ ѡнѣ прѣстоитъ х̄с· ѡ ѡнѣ прѣстоитъ· оукрашини тогда ѡнѣ трапѣзѣ:*

γ οὗτος καὶ ταύτην διακοσμεῖ νῦν.

x τὸν ἰ σιηκ̄ ηζηνῆ κρασιτῶν·

S сии ἰ ηζιηηα сииη̄ οὐτβαραιε·

C τὸν ι сыηκ̄ ηζηνῆ κρασιτῶν·

G τὸν ἰ сииη̄ ηηηῆ κρασιτῶν·

54

γ Οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ,

x ηῆετῶν βο ὕβλοεῆκῶν· τβωραι πρῆδῶλεжацаиа· βζιγτι τῶβλου ἰ κρῶβι χριστοεῶν·

S ηε βο ἰεετῶν ὕλῶεῆκῶν τβωραι πρῆδῶλεжаштгаа· βζιγτι πλῆτι ἰ κρῶβι χριστοεοεῶν·

C ηῆετῶν βο ὕῆκῶν τβωραι πρῆδῶλεжаштгаа· да βῆδῆτῶν τῶβλο ι κρῶεῶν ὕῆα·

G ηῆετῶν βο ὕῆκῶν τβωραι πρῆδῶλεжацаиа· да βῆдетῶν τῶβλο ἰ κρῶεῶν ὕῆα·

γ ἀλλ' αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστός.

x ηῆ ραспаτῶиη ζα ηζι χριστοεῶν·

S ηῆ ρаспъηζиη са ζα ηζи ὕῆ·

C ηῆ ραспаτῶиη ζα ηζи ὕῆ·

G ηῆ пропатῶиη ζα ηζи ὕῆ·

55

γ Σχῆμα πληρῶν ἔστηκεν ὁ ἱερεὺς, τὰ ῥήματα φθεγγόμενος ἐκεῖνα·

x οβραζῶ исплῶηηαηα ετοитῶν ἱερεи· словеса глагολа она·

S ὄβραζῶ исплῶηηαηα ετροитῶν· молитῶβῆникῶν словеса глагολа она

C οβραζῶ τῆκμο ἱματῶν ετοηαι ηερῶν· ι та словеса гῆετῶν·

G ὠβραζῶ τῶκμο ἱματῶν ετοηи ереи· та словеса гῆετῶν·

γ ἡ δὲ δύναμις καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ πᾶσα ἐστί.

x сиаηа же и βλαгодῶβτῶν божиаηа вῶсе ἰεετῶν·

S ηῆ сиаηа ἰ дара божиаηа ^{вῶсе} ἰεετῶν·

C бῆиῆ же βλαгодῶβτῶν ι сиаηа еετῶν· ῶже тβоритῶν вῶсе·

G бῆиηа же βлῆтῶν и сиаηа ἰεετῶν· ιаже εтβоритῶν вῶсе·

56 Mt 26:26

γ Τοῦτό μου ἐστί τὸ σῶμα, φησί. Τοῦτο τὸ ῥήμα μεταρρυθμίζει τὰ προκείμενα·

x се ми ἰεετῶν τῶβλο· саηῶν· се слово πρῆδῶλεжацаиаηа πρῆтβариаηετῶν·

S се ми ἰεετῶν πλῆтῶν рече· се слово πρῆди лежаштгаиаηа οὐεтраиаηε·

C се еετῶν τῶβλο мое саηῶν· се слово πρῆдῶлежацаиаηа сватитῶν·

G се еετῶν τῶβλο мое рече· се слово πρῆдлежцаηа етитῶν·

57 Gen 1:28 9:1

γ καὶ καθάπερ ἡ φωνὴ ἐκείνη ἡ λέγουσα· *Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν,*

x и ιαкоже тῶν гласῶν глагολаиη· ρастите са· и мῶножите са· и исплῶηите земаηῶν·

S И ιакоже ὄηз гласῶν глагολаиη· ρастите ἰ οὐμножайте ἰ исплῶηите земаηῶν·

C ῶкоже тогда еῶ гῆηштῶи· ρастите са ι мῶножите са· ι исплῶηите земаηῶν·

G ιакоже тῶν гῆῶ гῆῶцииη· Ρастите са ἰ οὐμножайте са ἰ исплῶηите земаηῶν·

58

γ ἐρρέθη μὲν ἅπαξ, διὰ παντὸς δὲ τοῦ χρόνου γίνεται ἔργω

x реченъ бзистъ единокъ по всѣа же лѣта бзиваѣтъ дѣло·

S единокъ речено бзистъ· нъ по всѣа лѣта дѣло бзиваѣтъ·

C речено бзи единокъ· бзинъ на всѣ лѣта·

G рѣно бзи единокъ· ѵ бзинъ на всѣ лѣта·

γ ἐνδυναμοῦσα τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν πρὸς παιδοποιίαν·

x силъ твора ѣстѣтвоя нашемоу на плодотворение·

S силъ твора ѣстѣтвоя нашемоу· на плодѣтворениѣ·

C силъ даѣтъ родоу· ꙗкоу плодѣ творити·

G силъ дѣѣтъ родоу· ꙗлѣтѣскомоу плодѣ створити·

59

γ οὕτω καὶ ἡ φωνὴ αὕτη ἅπαξ λεχθεῖσα καθ' ἐκάστην τράπεζαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις

x тако и съ гласъ единокъ реченъ· на всѣаκѣ трапезѣ въ црквиъвахъ

S сице ѵ сии гласъ ѣдѣнокъ реченъ· бзинъ трепезѣ въ црквиъвахъ·

C тако ι съ гласъ единокъ реченъ бзи· ι на всѣκѣ трапѣзѣ· въ всѣхъ црквиъвахъ·

G тако ѵ съ глѣ ѵ на всѣка(!) трапезѣ въ всѣхъ црквиъвахъ·

60

γ ἐξ ἐκείνου μέχρι σήμερον καὶ μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας, τὴν θυσίαν ἀπληρτισμένην ἐργάζεται.

x стѣтолѣ до дньсь· и до пришествѣна ѣмоу· жртѣѣ съврѣшенѣ творитъ·

S стѣ того до дньсь· ѵ до пришествѣна ѣмоу· жртѣѣ съврѣшенѣ творитъ·

C стѣтолѣ до дньсь ѵ ꙗкоу днь· ι до пришествѣ ꙗго· свѣтѣκѣ жртѣѣ съврѣшенѣ творитъ·

G ѡоли до ѵнѣшнѣго дне ѵ до пришествѣ ꙗго· стѣκѣ жртѣѣ съврѣшенѣ творитъ·

61

γ Μηδεὶς τοίνυν ὑπουργὸς ἔστω, μηδεὶς πονηρίας γέμων, μηδεὶς ἰὸν ἔχων ἐν τῇ διανοίᾳ,

x никѣтоже оубо вѣди лицемѣрѣ· никѣтоже зѣловѣ имѣι· никѣтоже ѣдоу имѣι въ оумѣ·

S Ne мози оубо никѣтоже съ лѣстыѣ прити· не мози никѣтоже неприяѣзни плѣтѣ съι· не мози никѣтоже ѣдоу имѣа въ оумѣ·

C никѣтоже оубо вѣди лицемѣрѣ· никѣтоже не имѣι зѣловѣ въ оумѣ·

G никѣтоже не вѣди оубо лицемѣрѣ· никѣтоже зѣловѣ не имѣι въ оумѣ·

γ ἵνα μὴ εἰς κατάκριμα μεταλαμβάνῃ.

x да не осѣждѣниѣ приметъ·

S да не осѣждѣниѣ възѣметъ·

C да не осѣждѣнѣ приметъ·

G да не ѡсѣждѣниѣ приѣметъ·

62 Jn 13:27

γ Καὶ γὰρ τότε, μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν προσφορὰν, ἐπεπήδησε τῷ Ἰούδα ὁ διάβολος,

x иво тогда егда приѣтъ προσφορѣ юда· вѣскоуи вѣ нь диаволѣ·

S τῷγδα βο ἕζε ἦ βῆζα χλῖβζ ἰюда· τοу вѣскоуи вῆ нь διὰδволζ·

C иво тогда· егда приѣтъ тῆλο юда· вѣскоуи вѣ нь дῆῖволζ·

G ἰβο τῷγδα егда приѣтъ тῆλο юда· вѣскоуи вѣ нῖ диаволζ

γ οὐ τοῦ σώματος καταφρονήσας τοῦ Δεσποτικοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀναισχυντίαν καταφρονῶν τοῦ Ἰούδα,

x не о тῆлеси господьни нерода· нῖ о юдῆ нерода за безоуѣство·

S не плῑтῑ ὄβидα гопῑдῑнѣ· нῖ сторуῑз ὄβидα ἰюῑдинῖ·

C не о тῆлеси гῑни нерода· нῖ о юдῆ не ро-а· за безоуѣство·

G не ѡ тῆлеси гῑни нерода· нῖ ѡ июῑдῆ нерода за безоуѣство·

63

γ ἵνα μάθης, ὅτι τοῖς ἀναξίως μετέχουσι τῶν θείων μυστηρίων,

x да навѣикнеши· ἱако недостоино приемилицини сватῑиχῖ ταιнῖ·

S да навѣикнеши ἱάко ἦже недостоино вῖземῑѣтъ стῑе комῑканнне·

C ι да вῖси· ῖко приемлштеи стῑиχῖ ταιнῖ· недостоино·

G и да вῖси· ἱако приемлшцеи стῑиχῖ ταιнῖ недостоино·

γ τούτοις μάλιστα ἐπιτηδῶ καὶ ἐπιβαίνει συνεχῶς ὁ διάβολος, ὡσπερ καὶ τῷ Ἰούδα τότε.

x вῖ тῑи паѣ вῖскаѣтῖ и вῖлазитῖ ѣсто диаволῖ· ἱакоже и вῖ юдῑ тогда·

S вῖ тῑи паѣ вῖскаѣтῖ ἦ вῖлазитῖ ѣсто диὰволῖ· ἱάкоже βο ἦ вῖ ἰюῑдῑ τῷγδα·

C вῖ тῑи наискорῖе вῖχοditῖ дῆῖволῖ· ῖкоже тогда вῖ юдῑ·

G вῖ тῖ наивῖскорῖе вῖχοditῖ диаволῖ· ἱакоже τῷγδα вῖ ἰюῑдῑ

64

γ Αἱ γὰρ τιμαὶ τοὺς μὲν ἀξίους ὠφελοῦσι,

x ѣсти βο достоинῖимῖ пользоуῑтъ·

S ѣсто βο подобῑнῖимῖ потекῑтъ·

C приемлштеи βο достоино ѣсть пользῑ имῑтῖ·

G приемлшцеи βο достоино ѣстῖ ползῑ ἰмῑтῖ

γ τοὺς δὲ παρὰ τὴν ἀξίαν ἀπολαύοντας εἰς μείζονα τιμωρίαν ἐμβάλλουσι.

x а недостоино наслаждаицини са· вῖ большῑ мῑкῑ вῖлагῑтῖ·

S ἁ неподобῑна вῖземῑѣштинῑχῖ вῖ болῑшῑ мῑкῑ вῖлагῑтῖ·

C а наслаждаштеи са недостоино· большῑ мῑкῑ себῖ приемлῑтῖ·

G а наслаῑцеи са недостоино· болшῑ мῑкῑ себῖ приемῑтῖ·

65

γ Καὶ ταῦτα οὐχ ἵνα φοβῆσω λέγω, ἀλλ' ἵνα ἀσφαλίσομαι.

x и си не страша глаголи· нῖ оутверждаѣ·

S ἦ не страша глаголῑ нῖ паѣ оутверждаа·

C и гῑлῑ не χῑта оутршити· нῖ оутврῑдити·

G *σι γλ̄κ̄ νε χοτα ουστραшити· н̄κ̄ ουтвр̄здити·*

66

γ Μηδείς τοίνυν ἔστω Ἰούδας, μηδείς ἰὸν ἔχων πονηρίας.

x *не б̄ди тоу ник̄зтоже юда· ник̄зтоже іадоу им̄зи з̄зла·*

S *не б̄ди іюдоӣк̄ тоу ник̄стоже· да іма̄т̄з іадоу з̄зла·*

67

γ Τροφή γάρ ἐστὶ πνευματικὴ ἢ θυσία·

x *пица во ест̄з доухов̄наіа ж̄р̄т̄ва·*

S *брашно ест̄з доухов̄ноіе ж̄р̄т̄ва·*

C *пишта во ест̄з д̄х̄вна̄ѳ̄ с̄т̄а̄ѳ̄ ж̄р̄т̄ва·*

G *пица во ест̄з д̄х̄вна̄а с̄т̄а̄а ж̄р̄т̄ва·*

68

γ καὶ καθάπερ ἡ σωματικὴ τροφή, ὅταν εἰς γαστέρα χυμοὺς ἔχουσαν πονηροὺς ἐμπέσῃ,

x *и іакоже т̄блес̄наіа пица· іε̄гда в̄з ҃р̄в̄во слоуз̄з им̄щ̄іе з̄зл̄з в̄зпадет̄з·*

S *іако браш̄но пл̄тьноіе іе̄гда в̄з ж̄т̄ров̄ж̄ слоуз̄з̄ ім̄в̄і̄ш̄тоу з̄б̄л̄з в̄зпадет̄з·*

C *ѳ̄коже і т̄блес̄зна̄ѳ̄ пишта· е̄гда в̄з ҃р̄в̄во в̄знідет̄з им̄щ̄т̄ее з̄зл̄ж̄ вол̄ѳ̄зн̄з·*

G *іакоже т̄блес̄на̄а пица· іе̄гда в̄з ҃р̄в̄во в̄нідет̄з· іма̄щ̄іе з̄л̄ж̄ вол̄ѳ̄зн̄з·*

M

вол̄ѳ̄зн̄з·

γ πλέον ἐπιτείνει τὴν ἀρρώστιαν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς γαστρού·

x *па̄ѳ̄е про̄дл̄зжит̄з не̄д̄ж̄г̄з· не̄ своі̄м̄ е̄ст̄ьст̄вом̄· н̄з не̄д̄ж̄гом̄ ҃р̄в̄воу·*

S *па̄ѳ̄е про̄дл̄зжит̄з не̄д̄ж̄г̄з· не̄ своі̄м̄з̄ і̄ест̄ьст̄вом̄ н̄з не̄д̄ж̄г̄зи ж̄т̄ров̄з̄і·*

C *воіӣ не̄д̄ж̄г̄з̄ т̄ворит̄з· не̄ своі̄ѳ̄· сі̄лоі̄к̄· н̄з не̄д̄ж̄гом̄· с̄ж̄шт̄і̄м̄з̄ в̄з ҃р̄в̄ѳ̄ѳ̄·*

G *воіі̄ не̄д̄ж̄г̄з̄ т̄ворит̄з· не̄ своі̄ѳ̄̄ вол̄е̄ж̄ н̄з не̄д̄ж̄гом̄з̄ с̄ж̄щ̄і̄і̄м̄з̄ в̄з ҃р̄в̄ѳ̄ѳ̄·*

M *то̄ в̄ещ̄і̄ӣ не̄доуг̄ѳ̄ в̄сп̄р̄і̄мет̄з· не̄ своі̄ю̄ воле̄ю̄ н̄з не̄доуг̄гом̄ соӯц̄і̄і̄м̄з̄ в̄з ҃р̄в̄ѳ̄ѳ̄·*

69

γ οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν μυστηρίων τῶν πνευματικῶν συνβαίνειν εἶωθε.

x *та̄ко ӣ о̄ та̄і̄н̄з̄і̄і̄х̄з̄ доухов̄н̄з̄і̄і̄х̄з̄·*

S *сі̄це і̄ ѳ̄ та̄і̄н̄з̄і̄і̄х̄з̄ доухов̄н̄з̄і̄і̄х̄з̄ е̄ст̄з·*

C *та̄ко і̄ с̄т̄з̄і̄а̄ та̄і̄н̄з̄і·*

G *та̄ко і̄ с̄т̄з̄і̄ѳ̄ та̄і̄н̄з̄і·*

M *та̄ко і̄ с̄т̄ы̄і̄е̄ та̄і̄н̄ы̄і*

70

γ Καὶ γὰρ καὶ αὐτὰ, ἐπειδὴν εἰς ψυχὴν ἐμπέσῃ πονηρίας γέμουσαν, μᾶλλον αὐτὴν διαφθείρει καὶ

x *ӣ сі̄ӣ во̄ іе̄гда в̄зпа̄да̄і̄ѳ̄т̄з̄ в̄з оӯм̄з̄ пл̄з̄н̄з̄ з̄зл̄об̄з̄і· па̄ѳ̄е т̄з̄ по̄гоӯба̄т̄з̄· ӣ*

S *і̄ сі̄ӣ во̄ іе̄гда в̄з оӯм̄з̄ в̄зпа̄да̄а̄ѳ̄т̄з̄ з̄зл̄об̄ӣ пл̄б̄н̄з̄· па̄ѳ̄е то̄го̄ про̄коӯда̄т̄з̄ і̄*

C *е̄гда д̄х̄ов̄зна̄ѳ̄ пишта в̄знідет̄з· в̄з оӯм̄з̄ пл̄з̄н̄з̄ з̄зл̄об̄з̄і· па̄ѳ̄е по̄гоӯб̄і̄т̄з̄· і̄*

G *е̄гда д̄х̄вна̄а пица в̄знідет̄з̄ в̄з оӯм̄з̄ пл̄з̄н̄з̄ з̄л̄об̄з̄і· па̄ѳ̄е по̄гоӯб̄і̄т̄з̄ і̄*

M *іе̄гда д̄х̄вна̄і̄а̄ пица в̄знідет̄з̄ в̄з оӯм̄з̄ пл̄б̄н̄з̄ з̄л̄об̄ы̄· па̄ѳ̄е по̄гоӯб̄і̄т̄з̄ і̄*

γ ἀπόλλυσιν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς δεξαμένης ψυχῆς.

x ПОГОУВАТЬ· НЕ СВОИМЪ КЕСТЬСТВОМЪ· НЪ НЕДѢГОМЪ ПРИЕМЛИЦАТА ДОУША·
 S ПОГОУВАТЬ· НЕ СВОИМЪ КЕСТЬСТВОМЪ· НЪ НЕДѢГОМЪ ПРИИМЪШАА ДОУША·
 C ИСТЪЛИТЬ· НЪ СВОЕИѢ СИЛОИѢ· НЪ ЗАНЕ НЕМОШТЪНА ЕСТЬ ДѢША ПРИЕМЛѢШТИѢ·
 G ИСТЪЛИТЬ· НЕ СВОЕѢ СИЛОѢ· НЪ ЗАНЕ НЕМОЩЪНА ЕСТЬ ДѢША ПРИЕМЛАЦИНА·
 M Ἰστλιτῖ· не своѣѣо силѣо нъ занеже моцѣи ѣ дѣша приемлѣциниѣ·

71

γ [Παρακαλῶ,] μηδεὶς τοίνυν ἐχέτω ἔνδον πονηροὺς λογισμοὺς, ἀλλὰ καθάρωμεν τὴν καρδίαν·

x МОЛИѢ СѦ· НИКЪТОЖЕ ОУБО ИМѢИ ПТРЬ ЗЪЛЪ МЪСЛИИ· НЪ ОЦѢСТИМЪ СРЪДЪЦЕ·
 S НЕ МОЗИ ОУБО НИКТОЖЕ ЗЪЛА ОУМА ИМѢТИ ВЪ СЕБѢ· НЪ ОУИСТИМЪ СРЪДЪЦЕ·
 C МОЛѢ СѦ· НЕ ИМѢИ НИКЪТОЖЕ ВЪНѢПТРЬ ЗЪЛЪИ МЪСЛИ· НЪ ДА ОУИСТИМЪ СВОИ СЪМЪСЛЪ·
 G МѦ СѦ НЕ ИМѢИ НИКТОЖЕ ВЪНѢПТРЪ ЗЪИ МЪСЛИ· НѢ ОУИСТИМЪ СВОИ СЪМЪСЛЪ·
 M мѣо се не имѣи никтоже вѣноутрѣдоу зѣлѣ мѣсли· нъ оуѣистиимъ своѣ смѣслъ·

72

γ καὶ γὰρ καθαρῶ προσερχόμεθα θυσία· ἁγίαν ποιήσωμεν τὴν ψυχὴν·

x ЧИСТѢ БО ПРИСТѢПАЕМЪ ЖРЪТВѢ· СВАТѢ СЪТВОРИМЪ ДОУШѢ·
 S КЪ ЧИСТѢИ БО ПРИХОДИМЪ ЖРЪТВѢ· СТѢ СЪТВОРИМЪ ДОУШѢ·
 C КЪ ЧИСТѢ БО· ЖРЪТВѢ ПРИСТѢПАЕМЪ· НЪ ДА СТѢ СТВОРИМЪ СВОИѢ ДѢШѢ·
 G КЪ ЧИСТѢ БО ЖРЪТВѢ ПРИСТѢПАЕМЪ· НѢ ДА СТѢ СТВОРИМЪ СВОѢ ДѢШѢ·
 M къ чѣтѣи бо жртѣѢ пристѣпаѣмъ· нъ да стѣоу створимъ свѣо дѣшоу·

73

γ δυνατὸν γὰρ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοῦτο γενέσθαι. Πῶς καὶ τίни τρόπῳ;

x МОЩНО БО И ІЕДИНѢМЪ ДЪНЕМЪ СЕМОУ ВЪИТИ· КАКО И КЪИМЪ ОБРАЗОМЪ·
 S МОШТѢНО БО ІЕДИНѢМЪ ДЪНЕМЪ СЕМОУ ВЪИТИ· КАКО І КЪИМЪ ОБРАЗОМЪ·
 C МОЖЕМЪ БО СЕ СТВОРИТИ· АШТЕ ХОШТЕМЪ· ЕДИНѢМЪ ДЪНЕМЪ· КАКО І КЪИМЪ ОБРАЗОМЪ·
 G МОЖЕМ БО СЕ СТВОРИТИ· АЩЕ ХОЦЕМЪ І ІЕДИНѢМЪ ДНЕМЪ· КАКО И КЪИМЪ ОБРАЗОМЪ·
 M можемъ бо се створити аще хоцемъ і іединѣмъ днемъ· каіѣ і киимъ образомъ·

74

γ Ἐὰν ἔχῃς τι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἔξελε τὴν ὀργήν, θεράπευσον τὴν πληγὴν, λῦσον τὴν ἔχθραν,

x АЩЕ ИМАШИ ЧѢТО НА ВРАГЪ· ВЪИЖЕНИ ГНѢВЪ· ИЦѢЛИ ІАЗВѢ· РАЗДРѢШИ ВРАЖДѢ·
 S АШТЕ ИМАШИ ЧТО ДО ВРАГА СѢІЕГО· ИСТРЪГНИ ГНѢВЪ· ИЦѢЛИ ІАЗВѢ· ОТРѢШИ ВРАЖДѢ·
 C АШТЕ ИМАШИ ЧЪТО НА ВРАГА· ІЖДЕНИ ГНѢВЪ· ИЦѢЛИ ІАЗВѢ· РАЗДРѢШИ ВРАЖДѢ·
 G АЩЕ ИМАШИ ЧТО НА ВРАГА· ВЪИЖЕНИ ГНѢВЪ· І ИЦѢЛИ ІАЗВѢ· РАЗРѢШИ ВРАЖѢ·
 M аще имаши что на врага своѣго то іждени гнѣвѣ і ицѣли іазвоу· раздрѣши
 враждоу

75

γ ἵνα λάβῃς θεραπείαν ἀπὸ τῆς τραπέζης· θυσία γὰρ προσέρχῃ φρίκτη καὶ ἁγία.

x ДА ПРИИМЕШИ ЦѢЛЪВѢѢ ОТЪ ТРАПЕΖЪИ· ЖРЪТВѢ БО ПРИСТѢПАЕШИ СТРАШЪНѢ И СВАТѢ·

S да възъмеш цѣлѣбѣ ѡтѣ трапезѣ: кѣ жрѣтѣ приходяши грѣдѣ ѡ сѣтѣ:
C да прѣимеш ицѣлєнє ѡтѣ трапезѣ: кѣ сѣтѣ бо страшнѣи жрѣтѣтѣ: пристѣпаеш:
G да прѣимеш ицѣлєнє ѡ трапезѣ: сѣтѣ бо ѡ страшнѣи жрѣтѣтѣ: пристѣпаеш:
M да прѣимеш ицѣлєнєю ѡ трапезѣ: кѣ страшнѣи ѡ сѣтѣи жрѣтѣтѣ пристѣпаеш:
 76

γ Αἰδέσθητι τὴν ὑπόθεσιν αὐτῆς τῆς προσφορᾶς·

x посрами са образа самого приношения:

S оубоѡ са сѣказаниа того приноса:

C посрами са образа: самого приношеньѣ:

G посрами са ѡбразу самого приношения:

M посрами се ѡбразу самого приношения:

77

γ ἐσφαγμένος πρόκειται ὁ Χριστός. Καὶ τίνος ἔνεκεν ἐσφάγη, καὶ διὰ τί;

x заколенѣ прѣдѣлежитѣ христосѣ: и чєсо ради заколенѣ вѣистѣ: и по чѣто:

S заколенѣ прѣди лежи хѣсѣ: того дѣлма закланѣ вѣистѣ ѡ по чѣто:

C оубвѣнѣ лежитѣ хѣсѣ: нѣ разоумѣи чєсо ради и по чѣто:

G оубвѣнѣ лежитѣ хѣсѣ: нѣ разоумѣи чєсо ради: ѡ по чѣто:

M оубвѣнѣ лежитѣ нѣ разоумѣи чєсо ради ѡ по чѣто:

78

γ Ἴνα εἰρηνοποιήσῃ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ [καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς], ἵνα καὶ ἀγγέλων φίλον σε ποιήσῃ,

x да сѣмиритѣ небеснѣиа и земнѣиа: да и аггеломѣ дроугѣ та сѣтворитѣ:

S да сѣмиритѣ небеснѣиа: да ѡ дѣгеломѣ та сѣтворитѣ дроуга:

C да сѣмиритѣ нѣбскаѣ: и земьскаѣ: и да та дроуга сѣворитѣ дѣлмѣ:

G да смиритѣ нѣсна ѡ земнаа: ѡ да та дроуга сѣтворитѣ дѣлмѣ:

M да смиритѣ нѣсна ѡ земнаа: ѡ да те дроуга сѣворитѣ дѣлмѣ:

79

γ Ἴνα σε τῷ Θεῷ τῶν ὅλων καταλλάξῃ Χριστός καὶ τοῖς ἀγγέλοις καὶ τῷ τῶν ἀγγέλων δεσπότη

x да та сѣ богомѣ вѣсѣмѣ сѣмиритѣ христосѣ: и сѣ аггелѣи: и сѣ аггеломѣ владѣикѡѣ:

S ѡ сѣ вѣсѣмѣ богоу сѣмиритѣ хѣсѣ: да ѡ сѣ дѣгелѣи ѡ сѣ дѣгелѣскомѣ владѣикѡѣ:

C и да та приведетѣ кѣ боу: вѣсѣчѣскѣимѣ: хѣсѣ же дѣломѣ: и арханѣлмѣ сѣи гѣ:

G ѡ да та приведетѣ кѣ боу: вѣсѣчѣскѣимѣ: хѣсѣ же дѣломѣ ѡ архѣлмѣ сѣи гѣ:

M ѡ да те приведетѣ кѣ всаѣьскѣимѣ боу: хѣсѣ же дѣлмѣ ѡ архѣлмѣ гѣ си:

γ ἐχθρὸν ὄντα σε καὶ πολέμιον, ἵνα ποιήσῃ φίλον, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν.

x тебе врагѣ сѣщѣ и противнѣ да сѣдроужитѣ: и доушѣ своиѣ вѣдастѣ:

S да та сѣдроужитѣ врага сѣшѣ ѡ ратѣника: своиѣ дѣшѣ вѣда:

C тебе врага сѣшѣ: и противна: и хоташѣг дроуга сѣворитѣ: дѣшѣ своиѣ вѣдастѣ тебе ради:

G тебе врага сѣца и противна· и хотѣца друуга сѣтворити· дѣшѣ своѣ вѣдѣстѣ тебе ради·

M тебе врага соуца и противника и хотѣца др?га створити· дѣшоу своѣ вѣдѣстѣ тебе ради·

80

γ Σὺ δὲ τὸν σύνδουλον μένεις ἐχθραίωνων;

x или тѣи же сѣ братромъ мѣдиши· враждѣ дрѣжа·

S ѡ ли тѣи сѣ клеврѣтомъ своѣмъ мѣдиши· враждѣ дрѣжа·

C тѣи же имѣи враждѣ на братѣ своѣ·

G тѣи же имѣи враждѣ на братѣ своѣ·

M тѣи же инѣи враждоу на брата своѣго·

81

γ καὶ πῶς δύνῃ βαδίσαι ἐπὶ τὴν τῆς εἰρήνης τράπεζαν;

x и како можешѣи ходити кѣ мирѣнѣи трапезѣ·

S како можешѣи ити кѣ мирѣнѣи трапезѣ и господѣнѣи·

C како можешѣи ходити кѣ мирѣнѣи трапезѣ·

G како можешѣи ходити кѣ мирѣнѣи трапезѣ·

M како можешѣи ходѣи кѣ мирѣнѣи трапезѣ·

82

γ Κάκεινος μὲν οὐδ' ἀποθανεῖν ὑπὲρ σοῦ παρητήσατο·

x онѣ же оумрѣти за та не отѣврѣже са·

S оумрѣти за та не отѣврѣже са·

C онѣ же тебе ради· не ослабилѣ естѣ и оумрѣти·

G ѡн же тебе ради не ѡслабилѣ естѣ· и оумрѣти·

M ѡнѣ же тебе ради не ѡслабилѣ ѣ оумрѣти·

83

γ σὺ δὲ οὐδὲ ὀργὴν ἀφεῖναι τῷ συνδούλῳ σου οὐκ ἀνέχη; καὶ ποίας...

x ѡ тѣи ни гнѣва оставити братроу своѣмоу можешѣи·

S ѡ тѣи ни гнѣва оставити клеврѣтоу своѣмоу хоштеши·

C ѡ тѣи гнѣва своѣмоу братроу· не можешѣи отѣпоустити· ѣесо ради·

G ѡ тѣи гнѣва своѣмоу братроу не можешѣи ѡп?стити· ѣесо ради·

M ѡ тѣи гнѣва не можешѣи гнѣвалѣ се своѣмоу братроу оуставити· ѣесо ради

Homily 3 is presented by the witnesses in two versions, marked by mutually exclusive features.

The *S* version features 200 deviations from the standard we set, which is 7 times more than we should expect on the basis of 2. It does not stand to reason that we should credit *S* alone with such intricate (and in many cases contradictory) copy-editing. We presume that, as in the case of 2, an intermediate copy separates *S* from the translation itself.

To the copy preceding *S* we ascribe at least the changes similar to the copy-editing in 2.1: 4 13 18 понеже → ѣельма, 5 30 38 56 сатѣ → рече, 7 да → таѣе, 9 тѣкѣмо

→ тѣшиѣ, 13 17 рѣснота → истина, 16 24 33 оуготоваѣти, пѣти → сѣготовити, сѣпѣти, 16 20 36 юдѣ → жидовѣ, 19 56 77 прѣдзполлагати, прѣдзлежати → прѣди полагаѣти, прѣди лежати, 19 42 вестоудѣнѣ → стѣдѣнѣ, 16 18 22 77 ради → дѣльма, 22 45 48 53 59 69 тако → сице, тѣ → сѣ, тѣжде → сѣ, 26 сѣдомѣ → сѣдохомѣ, органѣ → сѣсѣдѣ, 29 вѣ своенѣ земли → своенѣ земля, 30 пѣсньмѣ → пѣсни, 31 80 и... ли, или → а ли, 32 42 безоумѣ → жродѣ, 33 34 бранѣ → ратѣ, 33 псалѣмѣ → пѣснь, 34 нинединомоужѣ → никогоже, 38 61 75 приѣти → вѣзѣти, 40 грѣхомѣ → грѣхѣ, 42 крѣзи → крѣвь, о неже → ѣже дѣльма, 42 44 79 вѣдастѣ → вѣда, продастѣ → прода, 43 неистовѣство → вѣзвѣшениѣ, 45 оставлениѣ → отѣпоущениѣ, 51 71 страшнѣ → грѣдѣ, 55 ирѣби → молитѣвникѣ, 61 71 не + imp. → не можи + inf., 62 просфора → хлѣбѣ, 63 приемлѣнѣи → иже вѣземлѣтѣ, 64 достоинѣ → подобнѣ, 67 доуховнѣаѣ → доуховноѣ, 68 чрѣво → жтробѣ, недѣгомѣ чрѣвоу → недѣгѣ жтробѣ, 71 оцѣстити → очистити, 72 чистѣ → кѣ чистѣ. This leaves *S* with 134 changes, still 4 times more than the amount of change introduced by *S* in 2. We should look beyond the ‘canonical’ MSS for parallel witnesses to the *S* version in order to sort out what does not belong to *S*.

The *CGM* version features a significantly differing text over almost 40% of the text length. In most verses, it follows the Greek source text γ^1 of *S*, but in 1 3–7 11–13 15 18–19 23 25 31 35 37 48 a different source text, γ^2 (Dostál 1959: 149–237). That this is not a *new* translation, but a *recollation* of the archetypal translation with a different Greek source text as part of an *edition* of that translation, is proven by the fact that information from the archetypal translation is retained, either *verbatim* or in paraphrase:¹³ 4 и не забѣдѣтѣ добраѣго сѣдѣтелѣа ← забѣи благодѣтелѣа бога (*S* 3), пожри сѣтѣ пасхѣ ← пасхѣ жрѣти повелѣ (*S* 4), 9 и да не забѣвѣтѣтѣ николиже вѣзвѣшаѣго ← и тоу дѣни забѣвѣахѣ благодѣтѣниѣа застѣпникѣа бога (*S* 417:3–4), и законѣ сѣтвори повелѣниѣ то ← закона бо повелѣниѣ вѣ пасха (*S* 416:30–417:1), 10 кѣде хоцѣши сѣтѣ оуготоваѣемѣ ти ѣсти пасхѣ (← *S* 416:13–14). The edition is marked by abbreviations rather than cuts: 14 ови вѣвѣаѣте пасѣѣ → вѣвѣаѣтѣ пасха, 27 цѣвѣницѣ от, 28 си во дрѣжаашѣ ветѣхѣе → вѣ ветѣцѣмѣ законѣ, ишѣдѣше вѣ пѣвнениѣ → ѣгда ѣ пѣвниша, 37 пасха от, 38 за вѣи и за мѣногѣи → за мѣногѣи, 42 44 трѣхѣ десѣтѣхѣ → ѣ → ѣ, 51 си от, 52 не бѣди от, 58 вѣвѣаѣтѣ дѣло от, 61 никѣтоже зѣловѣи имѣи никѣтоже ѣдоу имѣи вѣ оумѣ → никѣтоже зѣловѣи имѣи вѣ оумѣ, 63 вѣскачѣтѣ и вѣлазѣтѣ → вѣходѣтѣ, 66 от, 70 и си бо от, 71 оубо от, 80 или от, мѣдиши от. Like the edition of 2, it is marred by a failure to adapt syntactic agreement (23–24 глаголѣнѣемѣ вамѣ пѣвнѣшимѣ вѣи... не хотѣлѣ ѣси) and by misimprovements (8 вѣ же праздѣникѣ имѣ пѣмѣти вѣинѣнѣаѣ, 19 проβάλλουσιν → ѣдатѣ, 20 ἐπιτελεῖς → ѣси, 29 не да поѣтѣ → не хотѣше тоу пѣти, 40 глагола + сѣжде имѣ глагола, 42 продастѣ → прѣдалѣ ѣси, сѣрѣвѣрѣникѣ →

¹³ Another 138 changes in the text (not separately listed here) can be broadly qualified as *paraphrases* of the antigraph.

сърбъръницѣхъ, 72 нъ да add, 79 христосъ· и съ ангелъзи и съ ангеломъ владъзикоѣ → христосъ же ангеломъ и архангеломъ съи господь, да съдрожитъ → и хотаца друуга сътворити), but some of the changes are quite effective: 3 се → я, 4 даровъ → добрънихъ дѣтѣли, 6 помазаша, διέφυγον → помазашъ, избѣгъ, 24 и не можаше → нъ противилъ са неси, 25 глаголаше → възпиетъ, 35 како → оуже бо, 45 дати продавъшоуемоу → въздати самомоу продавъшоу ѣ, 56 рѣбваранетъ → сватитъ, 65 не страша глаголиѣ нъ оутверждаѣ → глаголиѣ не хота оутрашити нъ оутвердити, 77 заколенъ възетъ → нъ разоумѣи. In sum, the quality of the edition of **3** is higher than that of **2**. Like the copy–edition underlying *S*, this edition is descended directly from the archetype of the translation. Its early date is confirmed by the active use in *CGM* of the asigmatic aorist избѣгъ.

C adds to the edition the following individual features: 11 та + сеи, 13 рѣснота → истина, 21 разорена + нестъ, отато + нестъ, 30 възспоемъ → споемъ, 34 нѣдацоу add ѣдиномоу, 37 тогда от, 46 и причащаше → причастъникъ възвааше, 48 причастъникъ и → причастъника и, 51 сеи → стѣи, пристѣпимъ add да, 52 лѣкавъ → лѣкавънъ, 57 тъ гласъ → тогда съ, 59 реченъ + възетъ, 61 оскъждения → оскъдениѣ, 68 своенѣ воленѣ → своенѣ силоѣ (cf. 70), 74 възжени → иждени, 75 жрътвѣ add къ, 78 небесъната и земьната → небесъската и земьската.

These features are not shared by *GM*, which are descended from another copy that adds to the edition the following features: 4 възмѣсти → възмѣси, 4 10 сатъ → рече, 11 доуховънѣи add сеи, 17 оуже да праждъноуетъ → оуже не праждъноуетъ, 19 вестоудъноѣи воленѣ → вестоудъноѣи воленѣ, 21 отато + възетъ. To these, *M* adds: 11 та· сеи → твоиѣи, 13 рѣснота → истина, 20 яси → ясте, 68 волии творитъ → вацци възприметъ, 74 възжени → то иждени, 75 жрътвѣ → add къ. *G* similarly adds individual features.

The transmission history of homily **3** can be described as the passage of the text from the translator's *autograph* **3** via a first copy **3.1** to *S* (= 3.1¹⁴.1) and via an *edition*, including *recollation* with a different Greek text, **3.2** to *C* (= 3.2.1) and a copy **3.2.2** to *G* (= 3.2.2.1) and *M* (= 3.2.2.2).

4 Two Glagolitic Homiliaries from Preslav

The homilies **123** are attested in this order in both *S* and *G*; in *C*, the beginning is lost (||**23**), in *M* a portion in the middle (1||**3**), but we may assume that the texts now missing originally formed part of the witnesses' inventory. The textual data of *S* (and of *U*, which excerpts homily **2**) allow us to establish that their text was subject to *copy–editing*, increasing in intensity from **1** to **3**, which resulted in an homiliary **123.1** (for short: **.1**). The textual data of *CGM* (and *Ge*, which excerpts homily **1**) allow us to establish that their text was separately subject to *copying* in

¹⁴ Note that the existence of an intermediary copy needs to be confirmed by further research.

1, but to increasingly intrusive *editing* in 2 and 3, where it was additionally subject to *recollation* against a Greek source text different from that used by the translator; this resulted in an homiliary 123.2 (for short .2) with a text significantly different from .1.

The textual differences of the two homiliaries are the work of two separate editors. The copy–editor of .1 quite systematically eliminates Grecisms (αγκυρα → отишине, зографъ → шаръчини, юдѣи → жидовинъ, ιερεи → молитвѣникъ, κивотъ → ковчегъ, μαστή → шаръ, οργάνъ → съсѣдъ, πατριάρχъ → отцемъ старѣшина, πλαστήριъ → бѣлине, προσφωρα → хлѣвъ, ψαλλόμενъ → пѣснь, πῆδαγγοίи → съвѣдѣтель, and abstract neuter plurals δοῦχωνάα → доуховноѣ, ζῴαα → зълоѣ), archaisms and regionalisms (βαλλии → врачъ, βεζουμъ → жродъ, βοῦκῶι → кѣнигы, ина... ина → друугъ друуга, младѣньць/младѣньчѣ → младениць, недѣла цвѣтнаѣ → врьбѣница, неистовство → вьзвѣшениѣ, ιαδѣ → пица, ιαρμѣникъ → осьла), and quite massively introduces lexical (βεστοῦδὴνъ → стъдъкъ, βрань → рать, братръ → клеврѣтъ, вьселенаѣ → вьсь миръ, βσκαко → оуто, глаголати → вѣщати, да → таѣ, δόστοινъ → подовѣнъ, ζεμὴνъ небесънъ → земьскъ небесьскъ, и... ли/или → а ли, иво/понеже → кельма, ραди → дѣла/дѣльма, тако/тъ → сице/сь, τῶκῶμο → тѣчижъ, страшнъ → гръдъ, ὑρῶво → жтроба) and morphosyntactic innovations (вздастъ продастъ → вьда прода, гъбати → погъбати, младѣньць младѣньчѣ → младениць, наοῦчи съврѣшии съвзкоупли оумъдрии → наоучивъ, съврѣшивъ, съвзкоупивъ, оумъдривъ, наѣати → вьѣати, приемлижции → иже вьземлижтъ, приѣати → вьзѣати, прѣдъполагати прѣдълежати → прѣди полагаати прѣди лежати, пѣти оуготовати → съпѣти съготовити, сѣдомъ → сѣдохомъ). The editor of .2 preserves the Grecisms, only incidentally eliminates archaisms and regionalisms (he leaves *j*-participles, *r*-stem братръ 3:83, рѣснота 3:13, сатъ 3:30 38 56¹⁵, Nominative–Accusative на братъ 3:80) and rarely introduces lexical innovations (грести → приити, гоубаи → гоубитель, мощно → можемъ, обрадованаѣ → вьзрадованаѣ, ослоушьливъ → противникъ, оцѣстити → очистити, паѣ → наискорѣѣ, сила → ѣоудо, съвзкоупити → съвѣрати, цѣльба → ицѣление, жтрь → вьжтрь, each no more than once).

In spite of the obvious differences between .1 and .2, their approach to the text has much in common: Both tend to eliminate рѣснота → истина (.1 → правьда 1:9) and сати/сатъ → рече (.2 → кетъ 2:20,¹⁶ ом 3:5), both tend to eliminate the adnominal Dative (.1 божию → божиа 1:8, кемоу → него 1:10, дѣтъмъ младомъ и съсѣщемъ → дѣттии младъ съсѣщъ 2:13, правьдънъимъ → правьдънъихъ 2:22, пѣснъмъ → пѣсни 3:30, ниѣдиномоу же → никого же 3:34, грѣхомъ → грѣхъ 3:40, .2 страньнолюбию → страньнолюбиа 1:5, небеси и земли → небесе и земля 1:20, христоу →

¹⁵ Note that the editor of homiliary .2 seems to use сатъ actively in 3:4 40, but he may be doing so by way of quotation.

¹⁶ Perhaps for reading сѣтъ; cf. the inverse in G сѣтъ → рече 3:36.

господа 2:12, отъцемъ → отъць, правьдънъимъ → правьдъникъ 2:22, небесъноу҃тѣмоу веселию → небесънъихъ 2:35, пѣсньмъ → пѣсньнъихъ 3:30¹⁷), both introduce compound verb forms (.1. възглаголетъ → глаголати иматъ 2:8, никътоже вѣди → не можи никътоже принѣти 3:61, никътоже имѣи → не можи никътоже имѣти 3:61, .2 съврѣшыши → съврѣшилъ еси 2:21, наоучиши → взи естъ наоучилъ 2:24, благоволи → естъ изволилъ 2:27, иматъ → имѣти на҃чнетъ 3:49, възгити → да вѣдѣтъ 3:54) and in general display a preference for analytical expressions (.1. любвѣнѣкъ add съ 1:26, праздъниколюбивѣнѣкъ → праздъникомъ любивѣнѣкъ 2:5, богонаоученѣнѣкъ → богомъ наоученѣнѣкъ 2:13, лѣторасълми add съ 2:29, чистѣ → къ чистѣи 3:72, .2 чистѣ add къ 3:72; here, too, may belong the addition of definite pronouns to participles .1 съходаци → съходации 1:9, съсѣцемъ → съсѣциимъ 2:21, .2 съсѣцемъ → съсѣциимъ 2:12 → съсѣциихъ 2:21, имѣце → имѣцеи 3:68.)

Of the two Slavonic idiolects thus outlined, that of .1 definitely belongs in the Northwestern Bulgarian area of Pliska–Preslav: it is only here that Hunno–Bulgarisms (ковъчегъ, кънигы,¹⁸ тѣчнѣкъ, шаръ, шаръчии and, with the suffix –ма, дѣльма, ѣльма) entered into texts in such density. Whether the lexically more conservative idiolect of .2 also belongs here, is not clear. Yet there are indications to place him precisely there at the same time as the copy–editor .1. The very nature of the editorial interventions of .1 and .2 bear testimony to the fact that the two editions were produced at a very early time, when no accepted rules for the handling of texts restrained the naive endeavour of two newly–lettered scribes to improve the Chrysostomian message;¹⁹ the last decennium of the 9th century may be as good a guess as any.²⁰ And the stable association of the texts, regardless of the additions between 1 and 2 in *S* and the gap between 2 and 3 in *G*, allows us to envisage the antigraph of the homiliaries .1 and .2 as an ordered collection of (most probably unbound) quires. 1 was present in the form of a *copy* of the translator’s autograph, 2 and 3 in the *autograph* itself. This hybrid nature of the antigraph requires the editors of both the homiliaries .1 and .2 to have worked in the same place: had the collection of loose quires been transported, say, to Ohrid, the chance that the homily *In annuntiationem Deiparæ* would have been put at the beginning of a homiliary for the Holy Week,²¹ is slim, indeed. Moreover, could

¹⁷ .2 eliminates even the normal Dative тѣлоу и крѣви христовѣ → тѣло и крѣвь христова 3:54 and сѣмоу възгити → се сътворити 3:73.

¹⁸ The word кънигы (like тѣкъмо) differs in status from the other Hunno–Bulgarisms in that it was in use in a much wider area (it is attested as early as the mission to Morava).

¹⁹ *Homilies* (the ‘Church’s windows to the world, which must always be well washed’, according to the Dutch homilist Jan Sperna Weiland) were probably more susceptible to editorial intervention than other texts, especially before they acquired a cult status of their own.

²⁰ For the background of the compilation of the first Preslav homiliaries, see Spasova 2005.

²¹ We have to admit that the witnesses at our disposal do not allow us to judge whether .1 and .2 contained homilies for other weeks of Lent or other feasts. Further research will not fail to furnish

the editor of homiliary .2 have perused a second Greek codex of Chrysostomian homilies elsewhere than in Preslav?

The stable association of **1** and **2**, in addition, allows us to surmise that the compilation was made *ad hoc* for one of those rare occasions when the feasts of the Annunciation and Palm Sunday coincided, as was the case in 899, 910 and 921. Of the three dates only the first need be given serious consideration, because the fundamental work of St Clement of Ohrid and Constantine the Younger of Preslav on the *Triodion*, i.e. on the separation of the cycle of the moveable from that of the fixed feasts, accomplished well before the death of St Clement (†916; cf. Popov 2003: 175–176), makes both later dates unlikely.

We can be quite sure that what we have been transmitted by the witnesses is the trace of two of the first homiliaries compiled at Preslav and written in Glagolitic: this is proven, for **3**, by its surviving Glagolitic copy *C*, which misread $\text{э} \rightarrow \text{э}$ ($\text{вѣстоудьноѣ} \rightarrow \text{во стоудьноѣ}$ 3:19) and $\text{ѡ} \rightarrow \text{ѡ}$ ($\text{тѣ гласѣ} \rightarrow \text{тогда сѣ}$ 3:57²²), and in *S* by the Cyrillic mistranscription of $\text{ѡ} \rightarrow \text{ѡ}$ ($\text{дѣди} \rightarrow \text{дѣти}$ 3:6); for **2**, it is proven by the confusion in *G* of $\text{ѡ} \leftrightarrow \text{ѡ}$ ($\text{гѣ} \leftrightarrow \text{гѣ}$ 2:10 12). For all three homilies, the witnesses bear testimony of an archaic orthography, which marked neither jotation (e.g. *SU* небесъноуоумоу, *SGGe* въсѣтѣскаа, *злаа*, *SG* глаголаѣцоу, *C* молѣ, *GGe* женоѣ, мое, *G* стожи) nor palatalisation (e.g. *S* господьна, господьнѣ, матерьнѣ, *CG* волѣ, гѣѣ, домашнаго), lacked an epenthetic *l* (*S* аврамыа, възлюбьении, дръвье, направьаѣтѣ, оставьение, срамыаи, оудовьаѣтъ, *SCGGe* зѣмьнѣ but *M* зѣмьнѣ), lacked separate letters for the two half-vowels (e.g. *S* зѣль, къ, сладько, ѡжасьнаа, *CG* вѣзѡуѣство, неистовѣство, ѡзѣто, *GGe* въсѣтѣскаа, гѣѣ, *G* сѣтѣмѣ семѣ), had a separate letter for *dz* (retained only in *G* зѣло 2:33, мнозѣ 3:1, нозѣ 3:47, ползѣ 3:64), wrote *u* as a monograph ѡ (*Ge* ѡ : оу = 8 : 7, *GGe* ѡ in $\text{ра}^{\text{а}}\text{уи}$ 1:11 15 17–21, interpreted as ѡ in *C* ѡрѡѡѡ+ 3:3, ѡѡѡѡѡѡѡ ѡѡѡѡѡѡѡ 3:13, ѡѡѡ 3:36 etc.), and had letters for *e* and *o* so similar as to cause confusion (*G* инѣдѣшно 2:38) and the nasal vowels (*GGe* вѡраѣиимѣ, исплѣнѣжи, *G* вѣселѣѣемѣ, видѣшѣ, къѣѣ, сѣсаѣ, питѣатѣ).²³

Thanks to the editor of homiliary .2 we are aware of the archaic features of the archetypal translations. All three resemble the earliest translations into Slavonic and may well have been made in the time of the mission to Morava; if, however the disciples of Sts Cyril and Methodius made them after their expulsion and arrival at Preslav, would we be in a position to judge the difference? We cannot even decide whether the fact that **1** was not available in its autograph and that it was not

data, if the younger witnesses to text and structure are treated with proper respect.

²² The inverse misreading $\text{тогда} \rightarrow \text{тѣ гѣ}$ in the *Izbornik of 1076* (Kotkov 1965: 259:9–10) betrays that its antigraph, the *Izbornik of John the Sinner*, was a Glagolitic MS.

²³ We are aware that some of these interpretations are at variance with established scholarship. But established scholarship has failed to sort out the family relationships and treated parents and siblings *promiscue*.

plication of versions, rather than elimination – we have evidence that for their divergence, *copy–editing*, *editing* and *recollating* are tools just as powerful, as *new* translations would be; what is more, the insight they give us into the idiolects of editors will eventually force us to reevaluate some of the tenets of established linguistic scholarship in Slavonic.

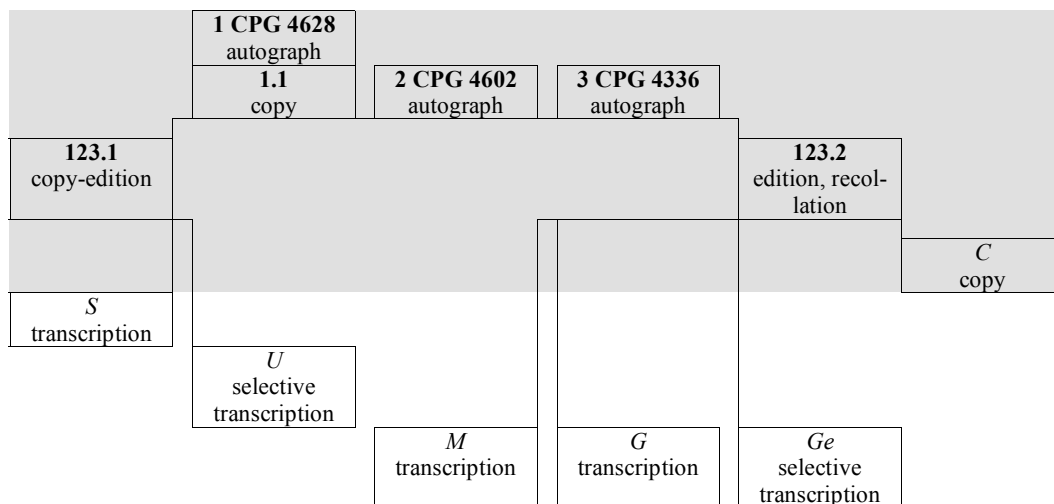

Fig. 1: The filiation of the three homilies (shaded: Glagolitic)

Veliko Tärnovo BG, Deerfield IL

ABBREVIATIONS

→	changed to the following
←	changed or taken from the following
+	adds after the keyword
add	<i>addit</i> – adds before the keyword
def	<i>defert</i> – puts in a later place
inv	<i>invertit</i> – inverts
om	<i>omittit</i> – omits
pref	<i>præfert</i> – puts in an earlier place

REFERENCES

- Aitzetmüller, Rudolf
 1957 *Mihanović Homiliar*. Graz.
- Blahová, Emilia
 1973 *Nejstarší staroslověnské homilie. Syntax a lexikon*. Praha.

- C* *Glagolita Clozianus* (ed. Dostál 1959) = cod. Trento Biblioteca Communale 23 (2476) + Innsbruck Tiroler Landesmuseum B.I/6.
- CPG* Maurits Geerard (ed.). *Clavis patrum graecorum, 1–5 + Supplementum*. Turnhout 1974–1987, 1998.
- Dostál, Antonin (ed.)
1959 *Clozianus. Staroslověnský hlaholský sborník tridentský a innsbrucký*. Praha.
- G* *Grigorovič Fragments* (SK 389–390, ed. Lavrov 1895) = cod. Moskva RGB F.87 nr. 18.I–II.
- Ge* *Germanov sbornik* (ed. Mirčeva 2006) = cod. București BP Slav.1.
- Ivanova, Klimentina
2003 *Prevodna literatura*. In: *KME 3*: 296–298; *Propovedničeska literatura. ibidem* 358–364.
- KME* Petăr Dinekov et al. (eds.) *Kirilo–Metodievskaja enciklopedija, 1–4. Sofia 1985–2003*.
- Knjazevskaia, Olga A. et al. (eds.)
1971 *Uspenskij sbornik XII–XIII v.* Moskva.
- Kotkov, Sergej I. (ed.)
1965 *Izbornik 1076 goda*. Moskva.
- Lavrov, Petr A.
1895 *Vtoroe izdanie kodeksa Glagolita Clozianus. Drevnosti. Trudy Slavjanskoi komissii Moskovskogo arxeologičeskogo obščestva, 1*. Moskva: 250–254.
- Lunt, Horace G.
1983 *One OCS Translation or Two? On the Suprasliensis and Related Sborniki*. *Die Welt der Slaven* 28/2: 225–249.
- M* *Mihanović Homiliary* (ed. Aitzetmüller 1957) = cod. Zagreb HAZU IIIc19 (*olim Mihanović 25*).
- Mirčeva, Elka (ed.)
2006 *Germanov sbornik ot 1358/1359 g.* Sofia.
- Popov, Georgi
2003 *Triod*. In: *KME 4*: 169–178.
- S* *Suprasliensis* (SK 23, ed. Zaimov 1982–83) = cod. Ljubljana UB Kop.2 + St. Peterburg RNB Q.I.72 + Warszawa BN Boz.201.
- SK* Sigurd O. Šmidt et al. (eds.) *Svodnyj katalog slavjano–russkix rukopisnyx knig, xranjaščixsja v SSSR, XI–XIII vv.* Moskva 1984.
- Schaeken, Jos, Henrik Birnbaum
1999 *Die altslavische Schriftkultur*. München (= *Slavistische Beiträge* 382).
- Slavova, Tatjana, Lilijana Graševa
2003 *Preslavsko knižovno središte*. In: *KME 3*: 323–327.
- Smjadovski, Stefan
1995 *Klocov sbornik*. In: *KME 2*: 350–351.
- Spasova, Marija
2005 *Na koja data i prez koj mesec se e provel preslavskijat säbor ot 893 godina? Preslavskaja knižovna škola 8*: 84–102.
- SSS* Ralja M. Cejtlin et al. (eds.) *Staroslavjanskij slovar' (po rukopisjam X–XI vekov)*. Moskva 1994.
- Stefova, Lidija
1995 *Suprasälski sbornik*. In: *KME 3*: 781–784.

- U* *Uspenskij sbornik* (SK 165, ed. Knjazevskaia 1971) = cod. Moskva GIM Usp.4.
- van Wijk, Nicolaas
 1926 Zur Vorgeschichte zweier altkirchenslavischer Sprachdenkmäler. *Archiv für slavische Philologie* 40: 265–278.
 1928 War Klemens der Übersetzer der Nr. 21 des Codex Suprasliensis? In: *Jubilejnyj zbirnyk na pošanu akad. M.S. Hruševs'koho. Častyňa istorično–literaturna*. Kiev: 178–184.
 1975 *The Old Church Slavonic Translation of the 'Ανδρῶν ἁγίων βίβλος*. The Hague (= *Slavistic Printings and Reprintings* 1).
- Večerka, Radoslav
 1994 Opisanie staroslavjanskix rukopisej. In: *SSS*: 13–25.
- Veder, William R.
 2007 Metodievata zla hiena. *Kirilo–Metodievski studii* 17: 783–793.
- Zaimov, Jordan, Mario Capaldo (eds.)
 1982–83 *Suprasālski ili Retkov sbornik, 1–2*. Sofia.